

OTOK MLJET
REGIONALNA IZDOJENOST I SOCIJALNO-GEOGRAFSKI
PROBLEMI

Nikola Stražičić

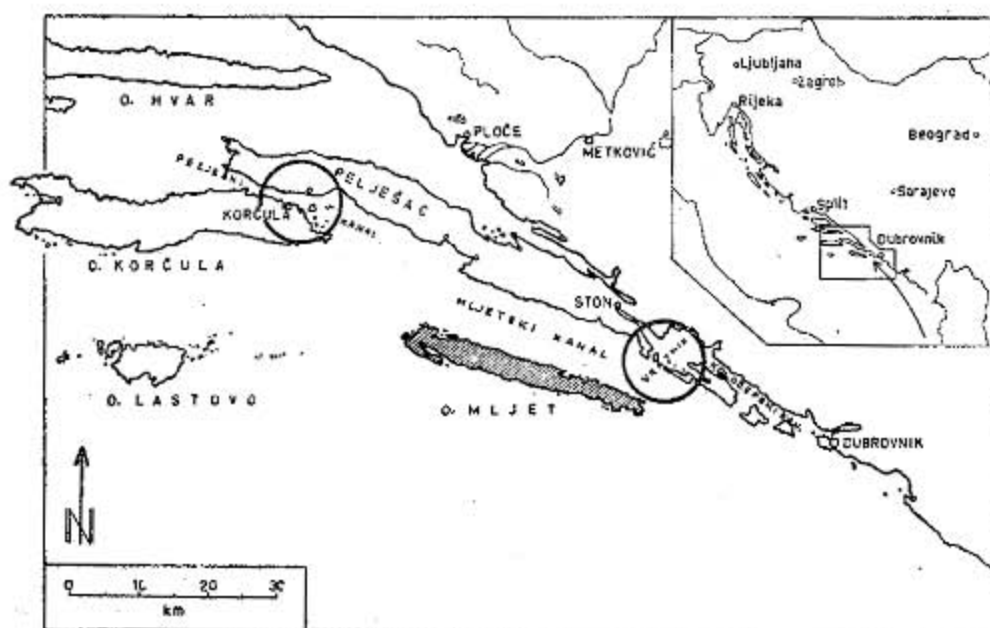
Vjekovna izoliranost

Mljet se nalazi u južnodalmatinskoj otočnoj skupini i najjužniji je i najistočniji od naših većih otoka.¹ Po veličini je na osmom mjestu, ali po broju stanovnika tek na šesnaestom, pa je po gustoći naseljenosti pretposljednji među našim naseljenim otocima. Mali broj stanovnika (1 963 u 1961. god.) na relativno velikom otoku (100,4 km²) posljedica je dobrim dijelom škrte prirodne osnove, ali još više nepovoljnog društvenog razvoja, uvjetovanog u prvom redu vjekovnom izoliranosti.

Mljet se pruža paralelno s istočnom polovicom poluotoka Pelješca, pravcem ZSZ-IJI, i čini prijelaz između izrazito dinarskog pravca Elafitskih otoka, na istoku, i »hvarskog smjera« Lastova, na zapadu. Od Pelješca je odvojen Mljetskim kanalom, čija je prosječna širina oko 8 km. Jedino na krajnjem jugoistoku kanal se sužava na manje od 6 km. To je istovremeno i najbliža tačka susjednom kopnu. Sjeverozapadni kraj Mljeta (Rt Goli) udaljen je od otoka Korčule 18 km, a od grada Korčule 26, dok je jugoistočni kraj (Rt Gruj) 28 km daleko od Dubrovnika.

S južne strane Mljeta je otvoreno more, što mu daje karakter pučinskog otoka, ali istovremeno u njegovoj blizini nalaze se dva važna pomorska prolaza: na jednoj strani Vratnik, koji povezuje Koločepski i Mljetski kanal, a na drugoj Pelješki kanal, glavna vra-

1) Nije prihvatljivo mišljenje A. Melika (Jugoslavija, Zagreb, 1952, str. 15) koji Mlje uključuje u srednjedalmatinske otoke. B. Z. Milojević (Dinarsko primorje i ostrva, Beograd, 1933, str. 2) ubraja Mljet u »južnostonsku grupu«. I. Rubić (Naši otoci na Jadranu, Split, 1952, str. 127) uključuje Mljet u vanjske otoke južnodalmatinske skupine. Prema J. Rogliču (Regije Hrvatske, Enciklopedija Jugoslavije, sv. 4, Zagreb, 1960, str. 154) Mljet je među otocima južnodalmatinske regije. V. Rogić (Fiziomska i funkcionalna regionalizacija Hrvatske, Zbornik VI kongresa geografov FLRJ, Ljubljana, 1962, str. 281) uključuje naš otok u mezoregiju južnog primorja.

Sl. 1. Orijentaciona slika — položaj otoka Mljeta u južnoj Dalmaciji.

Fig. 1. A map showing the position of the Island of Mljet in Southern Dalmatia

ta za Srednju Dalmaciju (sl. 1). Zahvaljujući tome, Mljet se našao na trasi historijskog plovidbenog pravca od Otrantskih vrata uzduž naše obale, upravo na početku obalnog kanalskog plovnog puta. Vijesti o našem otoku u djelima starih grčkih autora, koji ga spominju pod nazivom Melite, svjedoče da su grčki moreplovci, ploveći uz naše obale, upoznali i Mljet.² Međutim, brdoviti i uglavnom bezvodni otok nije privlačio antičke pomorce. Oni su posjećivali njegove obale, ali se na njima nisu trajnije zadržali. To kao da je i kasnije ostalo karakteristično za razvoj ovog otoka, pa u intenzivnom prometu koji se odvija Mljetskim kanalom Mljet ostaje i danas po strani.

Izoliranosti otoka doprinosi i potpuna nenaseljenost susjedne obale Peļješca, kojoj je stajala nasuprot sve donedavno također ne-

2) U 23. poglavlju »Periplusa«, za koje se smatra da potječe iz IV st. pr. n. e., spominje se »otok blizu obale kome je ime Melite...« (M. Sulc: Istočno-jadranska obala u Pseudoskilaksovom Periplu, Rad JAZU, knj. 306, Zagreb, 1955, str. 126). Konstantin Porfirogenet u djelu »De administrando imperio« iz X st. navodi naziv Meleta. P. Skok (Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima, Jadranski institut JAZU, Zagreb, 1950, str. 209) smatra da je naziv Melite predindoevropskog, a Meleta dalmatinsko-romanskog porijekla. U kasnijim izvorima navode se i drugi oblici izvedeni iz istog korijena, kao Melita, Melata, Melta, Melad i dr. (M. Senoa: Prilog poznavanju starih naziva naših otoka, Geografski glasnik XI—XII, Zagreb, 1950, str. 79). Iz te osnove nastao je talijanski naziv Melada i slavenko ime Mljet.

naseljena obala Mljeta. Nigdje na našoj obali nije bilo na tolikoj dužini analogne situacije. Opća izoliranost potencirana je relativnom udaljenošću od Dubrovnika, kome taj otok isključivo gravitira. Sve do prije nekoliko decenija otići »u Grad« značilo je pravi podvig, nerijetko povezan s ozbiljnim opasnostima. Zbog svega toga sasvim je razumljiva konstatacija M. Senoe od prije pola stoljeća da je Mljet među svim našim otocima »najusamljeniji«.³

U novije vrijeme izoliranost otoka je znatno ublažena, ali slaba povezanost s najbližim kopnom, jednostrana prometna orijentacija i neuključenost u »brze« longitudinalne linije, predstavljaju i danas osnovne karakteristike prometno-geografskog položaja Mljeta i utječu na njegov društveni razvoj.⁴

Suvremena Socijalno-geografska problematika

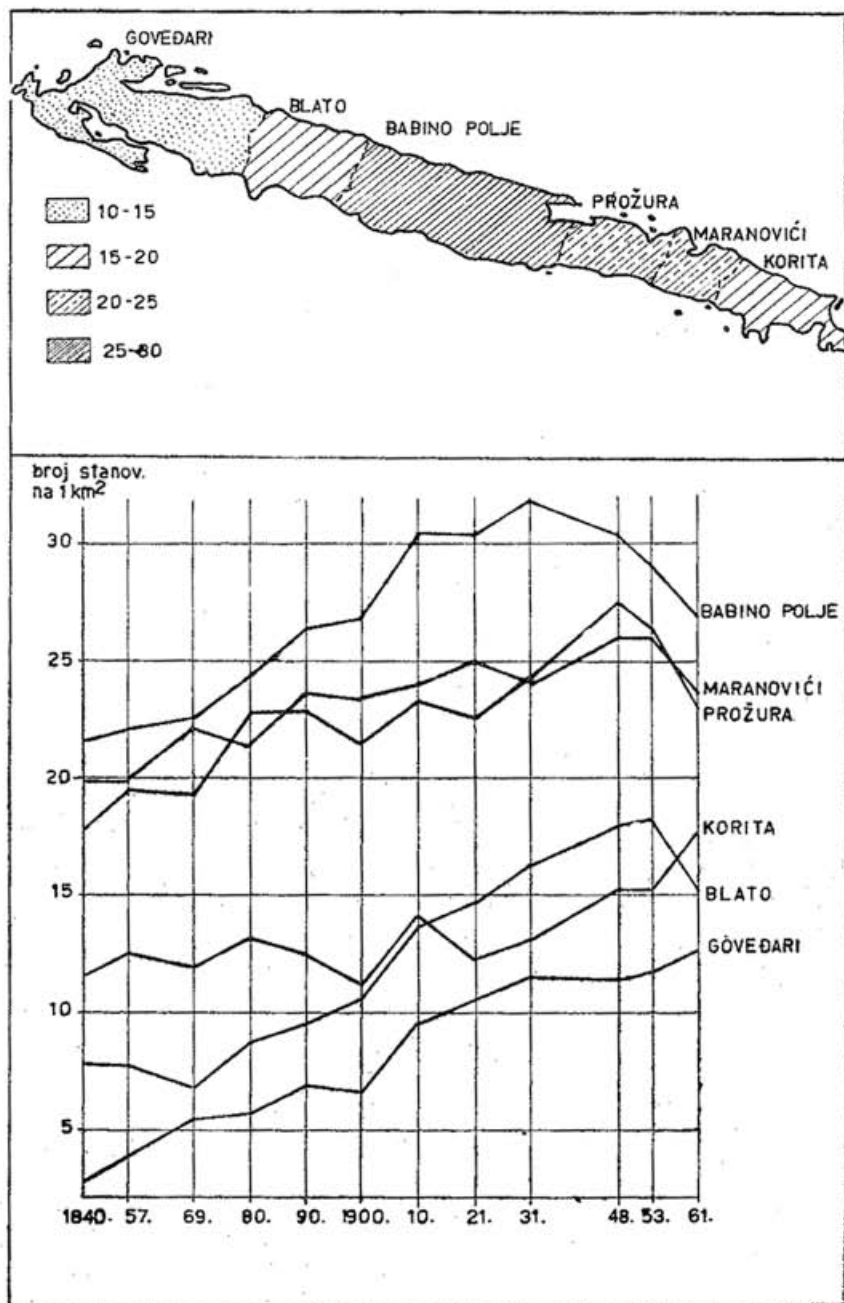
Kretanje stanovništva. Dosad najveći broj stanovnika registriran je na Mljetu prvim poslijeratnim popisom 1948. god., i to 2 086. Nakon toga broj stanovnika stalno opada. Popisom 1953. god. utvrđeno je 2 054, a 1961. godine samo 1 963 stanovnika. Malobrojno stanovništvo u odnosu na površinu i prema tome mala relativna gustoća naseljenosti osobita su karakteristika ovoga otoka. Prema stanju u 1961. god. relativna gustoća iznosi manje od 20 ljudi na jedan km² (19,6), što je znatno manje nego na ostalim našim otocima⁵ i daleko ispod republičkog (73) i državnog prosjeka (72).⁶ Pri tome postoje znatne razlike između pojedinih dijelova otoka. Najveću relativnu gustoću ima centralni dio otoka, odnosno katarska općina Babino Polje (26,9), a zatim slijede k.o. Martinovići (23,4), Prožura (23), Korita (17,7) i Blato (15,2). Najslabije je naseljena (12,7) k.o. Govedari (sl. 2 i 3).

3) M. Senoa: Die Insel Mljet (Meleda), Sonderabdruck aus der Deutschen Rundschau für Geographie XXXVII, 1914—1915, str. 253.

4) Osamdesetih godina prošlog stoljeća Mljet je uključen (Iuka Sobra) u tjednu parobrodarsku liniju Trst—Kotor i obratno. Osnivanjem Obalne plovidbe 1908. god., otok je povezan osim s Dubrovnikom i sa Stonom i susjednim otocima. Između dva rata pomorske veze otoka s Dubrovnikom održavaju dva puta tjedno brodovi Dubrovačke plovidbe. Nakon oslobođenja Mljet je uključen u brodsku liniju Dubrovnik—Korčula, što je omogućavalo i povoljne veze sa Splitom. Međutim, od prije nekoliko godina veza s Korčulom je ukinuta, pa postoji jedino brodska veza s Dubrovnikom, koja, iako svakodnevna, predstavlja svojevrsan oblik izolacije u odnosu na ostale centre na našoj obali.

5) Rab 86, Vis 76, Korčula 65, Hvar 41, Brač 36, Krk 35, Dugi otok 33, Pag 26. Jedino Cres je iza Mljeta, s relativnom gustoćom 9.

6) S. Žuljić: Stanovništvo NR Hrvatske u 1961. god., Geografski glasnik XXIII, Zagreb, 1961, str. 116.

Sl. 2. Relativna gustoća naseljenosti po katastarskim općinama 1961. g.

Fig. 2. Relative density of the population in cadastral parishes, for 1961

Sl. 3. Kretanje relativne gustoće naseljenosti po katastarskim općinama (1840—1961)

Fig. 3. Relative density of the population in cadastral parishes 1840—1961

Kretanje stanovništva u toku posljednjih godina pokazuje trend ubrzanog opadanja, što je posljedica sve intenzivnijeg iseljavanja s otoka. Od 1948. do 1961. god. broj stanovnika smanjen je za 5,9 %. Međutim, dok je u razdoblju 1948—1953. god. pad iznosio samo 1,5 %, u slijedećem međupopisnom razdoblju dostigao je 4,4 % (tab. 1). Pri tome postoji znatna razlika između pojedinih naselja

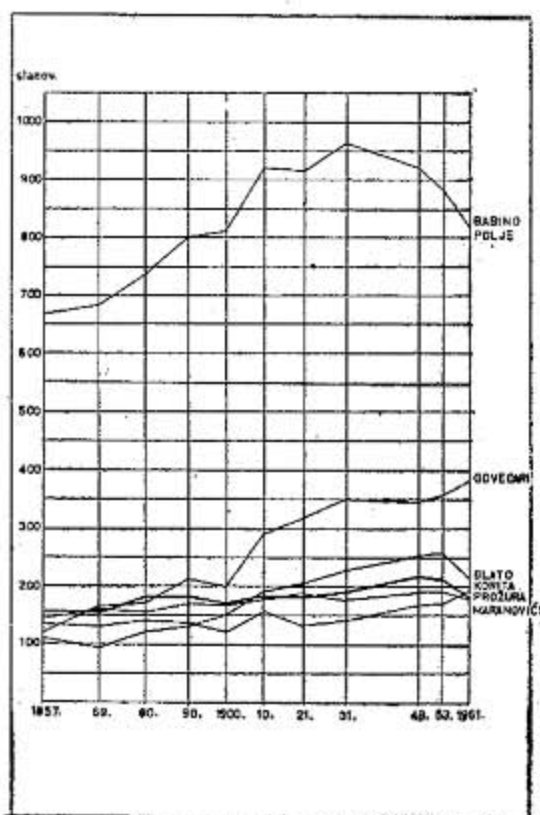
Tab. 1. Stanovništvo Mljeta 1948—1961. god. po naseljima.⁷
Table 1. The population of Mljet, 1948—1961

Naselje	Broj stanovnika			1948—1953.		1953—1961.		1948—1961.	
	1948.	1953.	1961.	Ukup.	%	Ukup.	%	Ukup.	%
Babino Polje	907	837	791	-50	-5.6	-66	-7.7	-116	-12.8
Sobra	16	27	28	11	11	68.8	3.6	13	75.0
BABINO POLJE	923	864	819	-39	-4.2	-65	-7.3	-104	-11.3
PROZURA	217	208	182	-9	-4.1	-28	-12.5	-35	-16.1
MARANOVICI	190	190	170	0	0.0	-11	-5.8	-11	-5.8
KORITA	163	164	191	1	0.6	27	16.3	28	17.1
Blato	174	165	141	-9	-5.2	-24	-14.5	-33	-18.9
Ropa	62	60	40	-2	-3.2	-20	-33.3	-22	-35.5
Kozarica	14	29	30	15	107.1	1	3.4	16	114.3
BLATO	250	234	211	4	1.6	-43	-16.9	-39	-15.6
Govedari	158	193	193	35	22.1	0	0.0	25	22.1
Polače	61	63	92	2	3.2	29	46.0	31	50.8
Babina Kuća	91	60	56	-31	-34.1	-1	-6.6	-35	-38.4
Soline	25	30	27	5	20.0	-3	-10.0	2	8.0
Pomena	8	8	13	0	0.0	5	62.5	5	62.5
GOVEDARI	313	354	381	11	3.2	27	7.6	38	11.1
MLJET	2 086	2 034	1 963	-32	-1.5	-91	-4.4	-123	-5.9

(sl. 4). Većina starijih naselja, smještenih u unutrašnjosti otoka, gube stanovništvo, dok je broj stanovnika obalnih naselja u postepenom, ali stalnom porastu. Među unutrašnjim naseljima iznimke su jedino Govedari i Korita, a među obalnim Babina Kuća (tab. 2). Od 1948. do 1961. god. ukupno stanovništvo unutrašnjih naselja smanjeno je za 8,2 %, u Ropi čak za 35,5 %. Istovremeno je stanovništvo obalnih naselja poraslo ukupno za 14,4 %, a bez Babine Kuće

7) Tablica izračena prema rezultatima popisa stanovništva 1948. 1953. i 1961. god., objavljenim od Saveznog zavoda za statistiku u Beogradu. Isto vrijedi i za slijedeće tablice ako nije drugačije naznačeno. U razdoblju 1948—1961. god. na svim našim otocima stanovništvo je opalo za 7,5 % (S. Vojnović—I. Klauzer: Jadranski otoci. Grada o problemima zaostajanja i putovima razvoja. sv. 1. Ekonomski institut, Zagreb, 1963. str. 58).

8) Podatak o broju stanovnika naselja Babina Kuća za 1948. god. nije siguran. U objavljenim materijalima Popisa stanovništva 1948. god. (Knj. 1. Stanovništvo po polu i domaćinstvu, Beograd, 1951.) vjerojatno je došlo do zamjene podataka o broju stanovnika Babine Kuće i Govedara, što je autor ovdje nastojao ispraviti. Pa ipak, i broj od 91 stanovnika čini se previsok, ali nije moguće ustanoviti gdje je pogreška. U broj stanovnika Babine Kuće uključeni su i stanovnici Pristaništa (3) i Marije na Jeru (3).

Sl. 4. Kretanje broja stanovnika za posljednjih sto godina po naseljima.

Fig. 4. The number of inhabitants during the last hundred years

Tab. 2. Kretanje stanovništva unutrašnjih i obalnih naselja 1948—1961. god.
Table 2. Population of the coastal and hinterland settlements, 1948—1961

	Broj stanovnika		Razlika 1948—1961.	
	1948.	1961.	Ukupno	%
Sobra	16	28	12	75,0
Kozarica	14	30	16	114,3
Polače	61	92	31	50,8
Soline	25	27	2	8,0
Pomena	8	13	5	62,5
Babina Kuća	91	56	— 35	—38,4
Obalna naselja	215	246	31	14,4
Babino Polje	907	791	—116	—12,8
Blato	174	141	— 33	—18,9
Ropa	62	40	— 22	—35,5
Goveđari	158	193	35	22,1
Prožura	217	182	— 35	—16,1
Maranovići	190	179	— 11	— 5,8
Korita	163	191	28	17,1
Unutrašnja naselja	1 871	1 717	—154	— 8,2

za više od 50 %. Znatne razlike uočavaju se i upoređivanjem centralnog, zapadnog i istočnog dijela otoka. Pad stanovništva u centralnom dijelu (Babino Polje i Blato) iznosio je 12,3 %, u istočnom

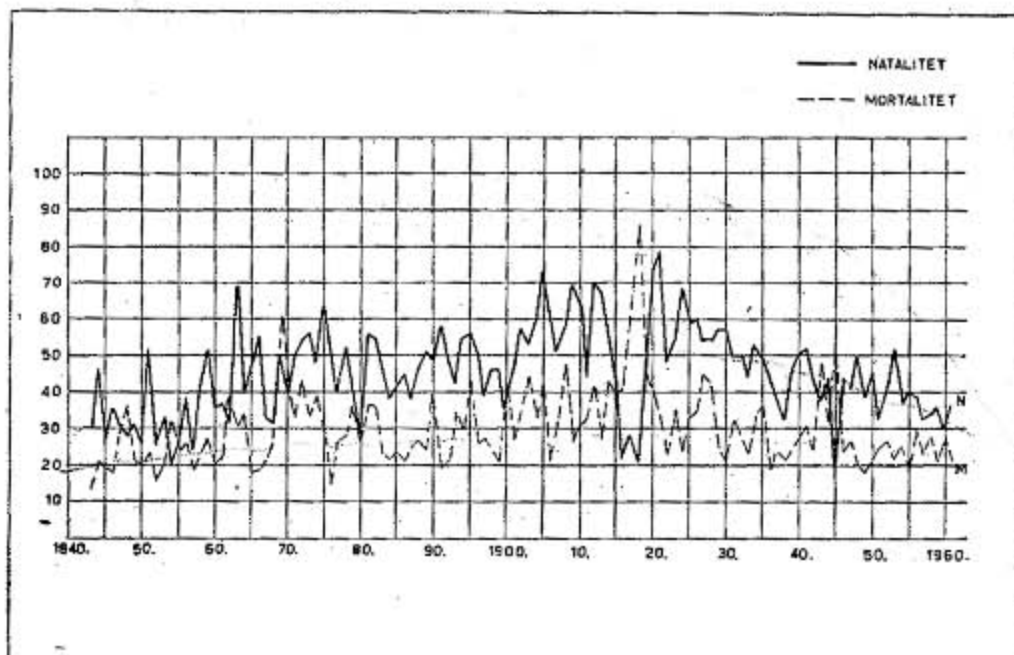
(Prožura, Maranovići i Korita) 3,2 ‰, dok je istovremeno broj stanovnika zapadnog dijela (Govedari) porastao za 11,1 ‰.

Značajno je da je u svim naseljima, pa prema tome i na otoku kao cjelini, prirodni prirast za cijelo vrijeme bio konstantno pozi-

Tab. 3. Kretanje nataliteta, mortaliteta i prirodnog prirasta na Mljetu 1948—1965. god.⁹

Table 3. Birth-death-and natural growth on Mljet, 1948—1965

Godina	Broj rođenih	Broj umrlih	Prirodni prirast	Godina	Broj rođenih	Broj umrlih	Prirodni prirast
1948.	50	20	30	1957.	38	22	16
1949.	39	18	21	1958.	34	27	7
1950.	46	21	25	1959.	36	22	14
1951.	33	25	8	1960.	30	26	4
1952.	41	23	18	1961.	37	20	17
1953.	51	20	31	1962.	25	22	3
1954.	37	23	14	1963.	27	24	3
1955.	40	19	21	1964.	27	22	5
1956.	39	28	11	1965.	16	10	6

Sl. 5. Kretanje nataliteta i mortaliteta na Mljetu za razdoblje 1843—1961. god.
Fig. 5 Birth-and death-rate on Mljet Island 1843—1961

⁹) Sredeno na osnovi Knjige rođenih i Knjige umrlih Matičnog ureda u Babinu Polju i Matičnog ureda u Dubrovniku.

tivan (tab. 3). Istina, poslijeratni porast nataliteta nije se dugo održao, pa se posljednjih godina zapaža postepeno opadanje prirodnog prirasta stanovništva. To je posljedica ne samo smanjenog nataliteta nego i izvjesnog porasta mortaliteta, što je opet u skladu s pojačanom emigracijom mladog stanovništva i starenjem dobne strukture (sl. 5.). Analogno tome, mijenjaju se i stope nataliteta, mortaliteta i prirodnog prirasta (tab. 4). Upoređenjem njihovih

Tab. 4. Stope nataliteta, mortaliteta i prirodnog prirasta na Mljetu 1948—1965. god.¹⁰

Table 4. Birth-, death- and natural growth rate on Mljet, 1948—1965

	Stopa nataliteta u ‰	Stopa mortaliteta u ‰	Prirodni prirast u ‰
1948—1953.	20,8	10,1	10,7
1954—1961.	17,7	11,4	6,3
1962—1965.	13,8	11,2	2,6
1948—1965.	17,4	10,9	6,5

vrijednosti u razdoblju 1954 — 1961. god. s odgovarajućim vrijednostima na našim otocima kao cjelini, u SR Hrvatskoj i Jugoslaviji, može se zaključiti da je stopa nataliteta na Mljetu slična stopi ostalih otoka, a znatno ispod republičkog i državnog prosjeka. Stopa mortaliteta je znatno viša nego na ostalim otocima i kreće se na razini državnog prosjeka. Prirodni prirast osjetno je niži u odnosu na ostale otoke, našu republiku i državu kao cjelinu.¹¹

Intenzivno iseljavanje. Iz razlike prirodnog prirasta i broja stanovnika utvrđenog popisima vidi se opseg iseljavanja s otoka. Iako je u svim naseljima prirodni prirast bio pozitivan, sva veća naselja na otoku pokazuju u navedenom razdoblju manjak stanovništva u odnosu na prirodni prirast, a osim Govedara i Korita i apsolutni pad broja stanovnika (tab. 5). Apsolutno najveći broj iseljenika u razdoblju 1948—1961. god. dalo je Babino Polje, ukupno 161, odnosno 19,6‰ u odnosu na prisutno stanovništvo u 1961. god. Međutim, 87 iseljenika iz Blata i Rope čine čak 41,2‰ u odnosu na popisom utvrđeno stanovništvo ovih naselja u 1961. god. Iseljeno stanovništvo iz Prožure i Maranovića čini petinu postojećeg stanovništva. Babino Polje imalo je 1961. god. jednak broj stanovnika kao 1890. god. Isto vrijedi za Prožuru i Maranoviće.

10) Prema istim izvorima kao pod 9.

11) Stopa nataliteta u 1966. god. iznosila je: na otocima 16,5‰, u SR Hrvatskoj 21,2‰, u Jugoslaviji 25,9‰. Stopa mortaliteta iznosila je iste godine: na otocima 6,4‰, u Hrvatskoj 10,8‰, u Jugoslaviji 11,1‰. Prirodni prirast kretao se istovremeno: na otocima 10,0‰, u Hrvatskoj 10,5‰, u Jugoslaviji 14,7‰ (J. Štahan: Uvjeti života na jadranskim otocima, Anali Jadranskog instituta, sv. 3, Zagreb, 1961, str. 135—136).

Tab. 5. Prirodno i popisima utvrđeno kretanje stanovništva po naseljima 1948—1961. god.¹²

Table 5. Natural and census population movements, 1948—1961

Naselje	Razlika					
	Broj rođenih	Broj umrlih	Prirodni prirast	Stvarni prirast	ukupno	%
Babino Polje	192	135	57	—104	—161	—19,6
Blato	89	41	48	—39	—87	—41,2
Goveđari	102	48	54	38	—16	—4,2
Prožura	40	37	3	—35	—38	—20,9
Maranovići	57	31	26	—11	—37	—20,7
Korita	68	30	38	28	—10	—5,2
Mljet	548	322	226	—123	—349	—47,8

Uzroci iseljavanja iz pojedinih naselja nisu sasvim jednaki iako se proces u cjelini ne može izdvojiti iz općeg kompleksa depopulacije koji je nakon oslobođenja zahvatio većinu naših otoka. Prožura ima najlošije mogućnosti za poljoprivredu, pa je iseljavanje logična posljedica agrarne prenaseljenosti. Ni situacija u Maranovićima nije danas mnogo bolja, jer su stari maslinici zapušteni, a problemi plasmata ulja ne stimuliraju njihovo obnavljanje. Babino Polje i Blato stoje u tom pogledu znatno bolje, jer imaju solidnu osnovu u vinogradarstvu, koje predstavlja najkonjunktorniju granu otočne privrede. Pa ipak, upravo iz Blata i Babina Polja najveći broj mladih ljudi napušta otok, među njima i oni koji bi mogli osigurati zadovoljavajuću ekonomsku bazu na vlastitom posjedu. Poticaji za odlazak su veoma različiti. Pored onih koji odlaze zbog nastavka školovanja ili zbog zaposlenja, u grad neki odlaze jer su jednostavno potaknuti primjerom susjeda (Blato).

Goveđari i Korita jedina su među unutrašnjim naseljima koja u poslijeratnom razdoblju pokazuju porast stanovništva. Međutim, i ovdje su uzroci različiti. Goveđari se nalaze u zapadnom najrazvedenijem dijelu otoka, gdje ima relativno dosta obradivih površina i istovremeno relativno malo stanovnika. Tu su i vrlo pogodni uvjeti za ribarstvo. Osim Goveđara, glavnog naselja ovog dijela otoka, koje i samo nije daleko od mora, razvija se i nekoliko manjih obalnih naselja (Polače, Babina Kuća, Soline i Pomena), pa je ovo jedini dio Mljeta koji pokazuje tendenciju intenzivnije litoralizacije. Ukupan broj stanovnika ovih obalnih naselja gotovo je dostigao broj stanovnika Goveđara. To je osobito značajno za mogućnost

12) Prema izvorima kao pod 7 i 9. U glavna naselja uključeni su i pripadajući zaselci, odnosno manja naselja: Sobra u Babino Polje, Kozarica i Ropa u Blato, a Polače, Soline, Pomena i Babina Kuća u Goveđare. Isto vrijedi i za sljedeće tablice.

razvoja turizma, koji se jedino u ovom dijelu otoka već afirmira kao nova značajna gospodarska aktivnost. Sve se to pozitivno odražava na razvoj naselja i kretanje stanovništva. U slučaju Korita uzroci su drugačiji. Korita imaju relativno visok prirodni prirast, a mali broj mladih ljudi napušta selo, što je uvjetovano tradicijom i materijalnim mogućnostima za nastavak školovanja u gradu. U tom pogledu Korita su na posljednjem mjestu među mljetskim naseljima.

Otkako postoje podaci, poslijeratno razdoblje u cjelini karakterizira najintenzivnije iseljavanje s Mljeta. U vremenu od 1948. do 1961. god. emigriralo je ukupno 349 ljudi (prirodni prirast iznosio je 226, a popisom je ustanovljen manjak od 123 stanovnika), što čini 17,8% u odnosu na stanovništvo otoka u 1961. god. (tab. 5). U razdoblju 1945 — 1965. god. otok je napustilo čak 496 ljudi, što čini više od 25% stanovništva u 1961. god. (tab. 6).

Tab. 6. Broj iseljenih u razdoblju 1945—1965. god. po naseljima i glavnim smjerovima emigracije¹³

Table 6. Number of emigrants in the period 1945—1965, and main directions of emigration

Naselje	Ukupan broj iseljenih	Iseljeni u našu zemlju		Iseljeni u druge zemlje	
		ukupno	%	ukupno	%
Babino Polje	212	210	99,1	2	0,9
Blato	80	74	92,5	6	7,5
Govedari	60	55	91,7	5	8,3
Prožura	43	40	93,0	3	7,0
Maranovići	49	48	98,0	1	2,0
Korita	52	34	65,4	18	34,6
Mljet	496	461	92,9	35	7,1

Mljet, prema tome, spada u izrazita emigracijsko-depopulacijska područja.¹⁴ Za razliku od ranije emigracije koja je bila usmjerena gotovo isključivo u prekomorske zemlje, današnji iseljenici, osim malobrojnih pojedinaca, odlaze u Dubrovnik ili druge veće centre naše zemlje. Iznimka, koju u tom pogledu predstavljaju Korita, ima sasvim specifičan karakter.

13) Sredeno na bazi podataka dobivenih anketiranjem. Podatke za Babino Polje prikupio Marin Stražičić—Musić, za Blato Rađe Bušurelo i Luka Radulj, za Govedare Luka Vojvoda, za Prožuru Frano Belin, za Maranoviće Pavo Brzica, za Korita Mato Frančić.

14) I. Crkvenčić: Primjeri kvantitativnog utvrđivanja migracije stanovnika Hrvatske za posljednjih sto godina, Zbornik VI kongresa geografov FLRJ, Ljubljana, 1961, str. 335. Prema S. Žuljiću (op. cit. str. 120) kao emigracijsko smatra se ono područje u kojemu je broj stanovnika u 1961. god. bio manji od zbroja stanovništva iz 1953. god. i vrijednosti prirodnog priraštaja u razdoblju 1953—1961. god. b

Od ukupnog broja stanovnika u 1961. god. 88,1 % stanuje od rođenja u sadašnjem mjestu boravka, dok je samo 11,9 % doseljeno iz drugog mjesta. Međutim, 6 % je doselilo iz drugih naselja na otoku, a samo 5,9 % stanovništva rođeno je izvan Mljeta, odnosno doselilo na otok. (tab. 7). To ukazuje na veoma ograničeni opseg useljavanja i unutrašnjih migracija, koje su u prvom redu uvjetovane ženidbenim vezama, a tek u neznatnoj mjeri zaposlenjem. Veća polovica preseljenog i doseljenog stanovništva, odnosi se na poslijeratno razdoblje (58,9 %). Relativno velik broj doseljenih izvan otoka i ukupno doseljenih nakon 1945. god. u Babino Polje i Goveđare rezultat je funkcije ovih dvaju naselja. Babino Polje, naime, vrši centralnu funkciju u upravnom, prosvjetnom i zdravstvenom pogledu, a Goveđari se ističu svojom turističkom funkcijom i sjedište su Nacionalnog parka.

Tab. 7. Preseljeno i doseљeno stanovništvo prema stanju u 1961. god.
Table 7. Removed and immigrated population. for 1961

Naselje	Ukupno prisutno	Od rođenja u mjestu stanovanja	S. istog otoka	D o s e l j e n o				
				Izvan otoka	Ukupno	Od toga: prije 1945.	nakon 1945.	
Babino Polje	319	752	25	38	64	18	46	
Blato	211	175	20	16	36	20	16	
Goveđari	381	316	32	33	65	14	51	
Prožura	182	172	6	4	10	8	2	
Maranovići	179	157	11	11	22	21	1	
Korita	191	157	23	11	34	14	20	
Mljet	Ukupno " "	1 983 100	1 729 88,1	118 6,0	113 5,9	231 11,9	95 41,4	126 58,9

Spolna i dobná struktura stanovništva. Činjenica što emigracija zahvaća u prvom redu mlado stanovništvo vrlo se negativno odražava na spolnu i dobnú strukturu, odnosno na vitalitet i radnu sposobnost stanovništva.¹⁵ Sve više je porodica bez radne snage, jer kod kuće ostaju samo starci, a mnoge kuće već su ostale sasvim prazne ili će uskoro postati.

Karakter ranije emigracije, kada su odlazili gotovo isključivo muškarci, odražava se u brojčanoj premoći ženskog stanovništva u starijim dobnim grupama. U ratu je također više stradao muški dio stanovništva, pa je nakon rata u svim naseljima osim Korita postojao osjetan višak ženskog stanovništva (tab. 8). U kasnijim

15) I. Crkvenčić: Transformacija agrarnih područja. Zbornik VII kongresa geografa Jugoslavije. Zagreb, 1964, str. 222.

Tab. 8. Broj muškog i ženskog stanovništva 1948. i 1961. god.
Table 8. Male and female inhabitants 1948 and 1961

Naselje	1 9 4 8 .				1 9 6 1 .			
	Muškarci		Žene		Muškarci		Žene	
	Ukup.	%	Ukup.	%	Ukup.	%	Ukup.	%
Babino Polje	395	42,7	528	57,3	372	45,4	447	54,6
Blato	113	45,2	137	54,8	108	51,2	103	48,8
Govedari	156	45,5	187	54,5	179	46,9	202	53,1
Prožura	101	46,6	116	53,4	86	47,2	96	52,8
Maranovići	72	37,9	118	62,1	72	40,2	107	59,8
Korita	84	51,5	79	49,5	97	50,8	94	49,2
Mljet	921	44,1	1 165	55,9	914	46,6	1 049	53,4

godinama ta se razlika postepeno smanjuje jer sada podjednako emigrira i muško i žensko stanovništvo. Dapače, ponegdje odlazi više žena, što ostavlja tragove u strukturi mladih dobnih grupa. U 1948. god. bilo je na Mljetu 55,9 % ženskog stanovništva, u 1953. god. 54,8 %, a u 1961. god. 53,4 %. Viškom ženskog stanovništva ističe se selo Maranovići, premda se i ovdje razlika postepeno smanjuje. Izvjestan višak muškog stanovništva u Koritima i Blatu posljedica je spolne strukture mladih dobnih grupa.

Tab. 9. Dobna struktura stanovništva Mljeta 1961. god.
Table 9. Age structure of the population on Mljet in 1961

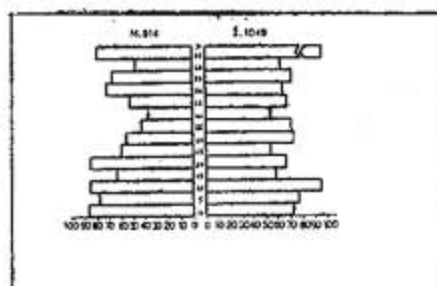
Dobne grupe	Muškarci		Žene		Zajedno	% od ukupnog
	Ukupno	%	Ukupno	%		
0—5	87	54,0	74	46,0	161	8,2
5—10	78	50,3	77	49,7	155	7,9
10—15	85	47,2	95	52,8	180	9,3
15—20	63	52,1	58	47,9	121	6,2
20—25	85	55,9	67	44,1	152	7,7
25—30	60	52,7	54	47,3	114	5,8
30—35	55	42,9	73	57,1	128	6,5
35—40	44	38,3	71	61,7	115	5,8
40—45	37	41,1	53	58,9	90	4,5
45—50	53	44,2	67	55,8	120	6,1
50—55	72	53,3	63	46,7	135	6,9
55—60	67	48,2	72	55,8	139	7,1
60—65	47	43,1	62	56,9	109	5,5
65 i više	81	33,2	163	66,8	244	12,5
Sveukupno	914	46,6	1 049	53,4	1 963	100,0

Dobna struktura stanovništva Mljeta veoma je nepovoljna i ukazuje na drastičan manjak mladog stanovništva, što je logična posljedica migracijskih kretanja. Biološko stablo otočnog stanovništva sasvim je izgubilo izgled »piramide« i od dna do vrha ima gotovo jednaku širinu (tab. 9, sl. 6). Izraziti deficit uočava se u razdob-

ljima dvaju svjetskih ratova. Višak muškog stanovništva zapaža se u nekoliko mladih dobnih grupa, dok u starijim dobnim grupama postoji višak ženskog stanovništva. To se osobito ističe u grupi iznad 65 godina, u kojoj su žene dvostruko brojnije od muškaraca.

Sl. 6. Dobna struktura stanovništva otoka Mljeta (1961).

Fig. 6. Age structure of the population of the Island of Mljet, for 1961

Nepovoljna dobna struktura očituje se i u odnosu glavnih dobnih grupa. Na mlado stanovništvo do 20 godina starosti otpadalo je 1961. god. 31,6 %, na zrelo stanovništvo 50,4 %, a na stanovništvo starije od 60 godina 18,0 % (tab. 10). Upoređenjem s odgovarajućim vrijednostima iz 1953. god., zapaža se tendencija starenja stanovništva, što poprima ozbiljne razmjere.¹⁶ U razdoblju 1953—1961. god. udio mladog stanovništva smanjen je za 1,7 %, a istovremeno je udio starog stanovništva (preko 60 godina) povećan za 2,3 %. Neravnoteža između muškog i ženskog stanovništva i visok udio starog stanovništva ukazuju na poremećenost spolne i dobne strukture Mljećana, što zabrinjava i s populacijskog i s gospodarskog gledišta.¹⁷

Tab. 10. Glavne dobne grupe stanovništva Mljeta 1953. i 1961. g.
Table 10. Main age groups of the population on Mljet in 1953 and 1961

Godina popisa	Dobne grupe	Muškarci		Žene		Svega	% od ukupnog
		ukupno	%	ukupno	%		
1953.	0—20	343	16,7	340	16,6	683	33,3
	20—60	465	22,7	582	28,3	1 047	51,0
	60 i više	120	5,8	204	9,9	324	15,7
1961.	0—20	313	16,0	304	15,6	617	31,6
	20—60	473	23,9	520	26,5	993	50,4
	60 i više	128	6,5	225	11,5	353	18,0

16) Prema M. Friganoviću (Socijalna geografija I, Stanovništvo svijeta, Zagreb, 1968, str. 87) starim se smatra stanovništvo u kojemu na grupu starijih od 60 godina otpada više od 12 % demografske mase. Prema istom izvoru, u Jugoslaviji je 1956. god. na mlado stanovništvo otpadalo 41 %, pa se na osnovi toga može zapaziti relativno mali udio mladog stanovništva na Mljetu.

17) M. Friganović: Primjeri društveno-ekonomskog preobražaja Primorja, Zbornik VII kongresa geografa Jugoslavije, Zagreb, 1964, str. 136.

Izgled biološkog stabla pojedinih naselja na otoku znatno se razlikuje (tab. 11). Najpovoljniju dobnu i spolnu strukturu imaju Go-

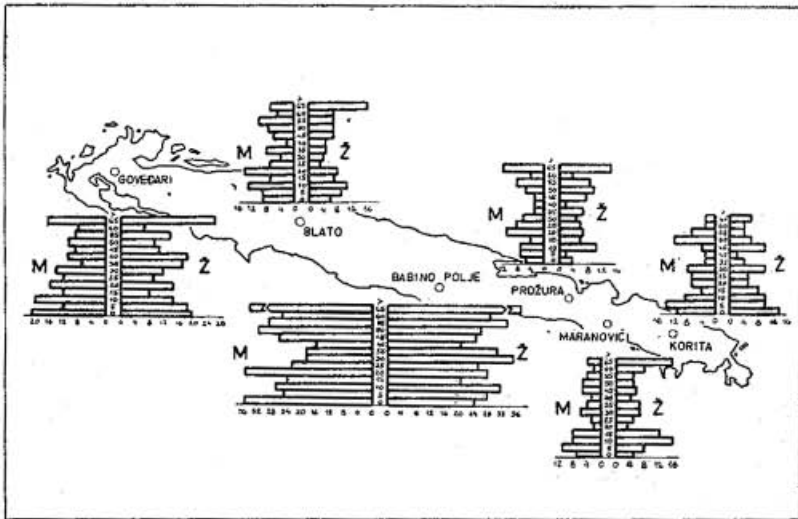
Tab. 11. Dobna i spolna struktura po naseljima (1961. god.)

Table 11. Age and sex structure in 1961

Dobne grupe	Babino Polje		Blato		Govedari		Prožura		Maranovići		Korita	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
0—5	34	25	6	9	21	20	5	4	7	5	11	14
5—10	25	29	9	9	12	19	7	2	11	8	14	10
10—15	28	32	13	11	20	15	7	11	8	16	9	10
15—20	24	21	7	7	12	8	4	6	8	12	4	8
20—25	35	29	14	8	16	15	11	7	2	3	7	5
25—30	23	26	7	3	12	9	8	6	3	5	7	5
30—35	19	35	4	4	14	12	6	5	6	7	6	10
35—40	19	31	8	5	7	17	3	7	4	7	3	4
40—45	15	21	2	5	11	19	3	2	3	4	3	2
45—50	26	25	6	7	9	11	3	8	5	6	4	10
50—55	32	26	7	7	11	9	5	10	5	5	12	6
55—60	29	32	10	7	9	14	8	9	4	5	7	4
60—65	25	29	5	7	8	7	4	4	2	8	3	4
65 i više	37	79	7	17	17	27	12	15	4	16	3	6
Ukupno	372	447	108	103	179	202	86	96	72	107	97	94

vedari, premda su i ovdje neke dobne grupe deficitarne, a u cjelini postoji znatan višak ženskog stanovništva. Dobna struktura Babina Polja ima gotovo doslovno izgled »stupa« jednake širine na cijeloj visini. »Piramide« ostalih naselja veoma su nepravilne; ne samo time što imaju usku bazu (jedina iznimka su Korita), već naročito zbog toga što su neke dobne grupe osobito deficitarne pa u cjelini pokazuju sasvim deformiranu dobnu strukturu (sl. 7).

Pismenost stanovništva u cjelini ne zadovoljava. Od ukupno 1 647 stanovnika starijih od deset godina u 1961. god. bilo je nepismenih 249 ili 15,1 %, što je, istina, znatno ispod državnog prosjeka (19,7 %), ali osjetno iznad republičkog (12,1 %). U tom pogledu stanje je mnogo lošije nego na susjednim otocima (Korčula 10,3 %, Lastovo 6,2 %, Šipan 11,9 %, Lopud 6,1 %). Od ukupnog broja nepismenih najveći dio otpada na žene (91 %), a gotovo polovica nepismenih je iznad 65 godina (tablica 12). Stanje pismenosti među muškim stanovništvom je veoma povoljno. Samo 2,9 % muškaraca starijih od deset godina je nepismeno (republički prosjek je 6,4 %, a državni 9,9 %). Među ženama udio nepismenih penje se na 25,3 % (republički prosjek 17,1 %, državni 28,8 %). Postotak nepismenih po naseljima nešto se razlikuje. Najmanji je u Govedarima (13 %) i Babinu Polju (13,7 %), a najveći u Maranovićima (18,9 %).

Sl. 7. Dobna struktura po naseljima (1961).

Fig. 7. Age structure of the population, for 1961

Tab. 12. Broj nepismenih po spolu, dobnim grupama i naseljima (1961. god.)

Table 12. Number of illiterates according to sex, age group and settlement in 1961

Naselje	Svega	Muškarci	Žene	Dobne grupe			
				10—20	20—35	35—65	65 i više
Babino Polje	97	7	90	1	5	48	43
Blato	31	3	28	1	0	15	15
Govedari	40	5	35	0	2	13	25
Prožura	29	1	28	0	0	17	12
Maranovići	28	2	26	1	1	15	11
Korita	24	4	20	1	2	15	6
Miljet	249	22	227	4	10	123	112

Ekonomska struktura. Od ukupnog stanovništva otoka na aktivno otpada 50,7%, na izdržavano 47,2%, a 2,1% na osobe s ličnim prihodima. Postotak aktivnog stanovništva nešto je veći nego u SR Hrvatskoj (47,1%) i na otocima u cjelini (38,9%), a udio izdržavanog nešto manji (SR Hrvatska 47,9%, otoci 53,7%). Osjetno manji je postotak osoba s ličnim prihodima (Hrvatska 5%,

otoci 7,4 %).¹⁸ To je posljedica izrazito agrarne strukture otoka i prakse da se mlado stanovništvo koje ostaje na otoku odmah nakon završene osnovne škole uključuje u privredu, kao i činjenice da znatan broj ljudi sa više od 60 godina starosti i dalje ostaje praktično aktivno.

Čak 77,4 % aktivnog stanovništva u 1961. god. bilo je zaposleno u primarnom sektoru gospodarskih djelatnosti, što ukazuje na ulogu tradicionalne egzistencijalne poljoprivrede i veoma mali udio drugih djelatnosti (tab. 13), a istovremeno svjedoči o vrlo sporim društvenim promjenama. U sekundarnom sektoru zaposleno je sa

Tab. 13. Aktivno stanovništvo Mljeta po djelatnostima (1961. g.)

Table 13. The active population on Mijet according to activities, for 1961

Djelatnost	Ukupno	%
Poljoprivreda, ribarstvo, šumarstvo	770	77,4
Industrija, rudarstvo, građevinarstvo	33	3,3
Zanatstvo	22	2,2
Promet	21	2,1
Trgovina i ugostiteljstvo	13	1,3
Uprava	61	6,1
Prosvjeta i kultura	11	1,2
Zdravstvo i socijalne djelatnosti	4	0,4
Ostale djelatnosti i nepoznato	60	6,0
Ukupno aktivno	995	100,0

mo 5,5 % aktivnog stanovništva, i to u eksploataciji građevnog pijeska, u građevinarstvu i zanatstvu. Osim male uljare u Maranovičićima, koja prerađuje približno polovicu uroda maslina (do 200 t ulja), druge industrijske djelatnosti na otoku nije bilo (tek 1964. god. puštena je u pogon vinarija u Kozarici s kapacitetom od 40 vagona vina). Na tercijarni sektor, uključujući i »nepoznate djelatnosti«, otpada 17,1 %. Na susjednoj Korčuli udio tercijarnog sektora iznosi 25,7 %.¹⁹

Iako ima izvjesnih razlika, nijedno naselje se bitno ne izdvaja (tab. 14). Najmanji postotak aktivnog stanovništva u Maranovičićima uvjetovan je većim udjelom starijeg stanovništva i izrazitijom prevagom ženskog. Osjetno manji udio poljoprivrede u Koritima i Goveđarima posljedica je relativno visokog postotka zaposlenih u nepoljoprivrednim djelatnostima. Na grupu »rudarstvo« u Koritima otpada čak 23,5 %, što se odnosi isključivo na eksploataciju građevnog pijeska sa susjednih terena. Relativno veliki udio grupe »uprava« i »ostale djelatnosti« u Goveđarima u vezi je s postojanjem Nacionalnog parka i nešto razvijenijim ugostiteljstvom. Prema tome, primarni sektor apsolutno dominira u svim naseljima.

18) S. Vojnović—I. Klauzer: op. cit. str. 85.

19) A. Kalodera: Otok Korčula, regionalna studija, Šibenik, 1964, str. 118.

Tab. 14. Aktivno stanovništvo po grupama djelatnosti (1961. g.)

Table 14. The active population according to activity groups, for 1961

Naselje	Ukupno aktivno		Poljoprivreda		Industrija i rudarstvo		Promet		Uprava		Ostale djelatnosti	
	Ukup.	%	Ukup.	%	Ukup.	%	Ukup.	%	Ukup.	%	Ukup.	%
Babino Polje	438	53,4	344	78,9	20	4,8	10	2,4	24	5,6	35	8,3
B'ato	87	41,2	74	85,0	0	0,0	0	0,0	2	2,4	11	12,6
Govedari	187	41,1	130	69,5	3	1,6	5	2,7	31	16,5	18	9,1
Prožura	99	54,3	85	85,9	0	0,0	3	3,0	2	2,0	10	9,1
Maranovići	72	40,2	62	85,1	5	5,6	1	1,2	1	1,2	6	6,9
Korita	112	59,1	75	66,9	27	23,5	2	1,4	2	1,4	8	6,8
Mljet	995	50,7	770	77,4	55	5,5	21	2,1	61	6,1	88	8,9

U nepoljoprivrednim djelatnostima zaposleno je najvećim dijelom mlađe stanovništvo (tab. 15). U grupi 15—25 godina u nepoljoprivrednim djelatnostima zaposleno je 37 %, a u dobnoj grupi 50—65 godina samo 13 %. Međutim, od muškog aktivnog stanovništva u dobnoj grupi 15—25 godina u nepoljoprivrednim djelatnostima zaposleno je čak 55,4 %.

Tab. 15. Aktivno stanovništvo Mljeta prema zanimanju po dobnim grupama (1961. god.)

Table 15. The active population of Mljet according to profession and age groups, for 1961

Mljet	Ukupno aktivnih	15—25	25—35	35—50	50—65	65 i više	Sličnim prihodom
Ukupno	995	194	193	246	270	92	42
Poljoprivredno	770	124	139	185	234	88	0
Nepoljoprivredno	225	70	54	61	36	4	42
% poljoprivrednog	77	63	72	75	87	96	0
Muško stanovništvo	586	112	110	128	176	59	25
Poljoprivredno	387	50	62	74	144	57	0
Nepoljoprivredno	199	62	48	54	32	2	25

Samo 4,3 % od ukupnog broja poljoprivrednog stanovništva na Mljetu ne posjeduje vlastitu zemlju. Postoji, međutim, znatna razlika u veličini posjeda između pojedinih naselja. Na otoku živi 11,3 % poljoprivrednog stanovništva na posjedu veličine do jednog hektara, a 36,7 % na posjedu do 3 ha (tab. 16). U Prožuri, međutim, na posjedu do jednog hektara živi čak 41 %, a na posjedu do 3 ha

Tab. 16. Poljoprivredno stanovništvo prema veličini posjeda (1961. god.)
 Table 16. The agrarian population according to size of property, for 1961

Naselje	Ukupno	0,06—1 ha	1,01—3 ha	3,01—5 ha	5,01—10 ha	10,01 i više	Bez posjeda
Babino Polje	553	36	128	139	66	97	26
Blato	187	4	37	32	42	74	0
Goveđari	229	22	51	30	84	41	1
Prožura	153	64	67	4	0	6	12
Maranovići	130	2	13	4	53	41	17
Korita	88	23	44	20	0	0	1
Ukupno	1 342	151	340	229	305	259	57
Mljet							
%	100	11,3	25,4	17,1	22,4	19,5	4,3

85 % od ukupnog poljoprivrednog stanovništva. Gotovo 8 % poljoprivrednog stanovništva nema vlastitog posjeda. Slična situacija je i u Koritima. U zapadnom dijelu otoka prilike su u tom pogledu znatno povoljnije. U Blatu samo 2 % ima posjed manji od jednog hektara, a 39,5 % veći od 10 ha. Ovdje nema bezzemljaša.²⁰

Tab. 17. Domaćinstva i stanovništvo prema veličini posjeda i izvorima prihoda (1961. god.)

Table 17. Households and population according to size of property and sources of income, for 1961

Veličina posjeda	Ukupno domaćinstava	Ukupno stanovništva	Domaćinstva prema izvorima prihoda					
			Poljoprivred.		Mješovita		Nepoljoprivred.	
			Broj domaćin.	Broj stanovnika	Broj domaćin.	Broj stanovnika	Broj domaćin.	Broj stanovnika
Bez posjeda	72	197	4	13	6	26	62	158
0,01—1 ha	70	244	34	89	36	154	0	0
1,01—3 „	136	521	45	129	90	391	1	1
3,01—5 „	70	284	35	116	35	168	0	0
5,01—10 „	91	405	44	166	47	239	0	0
10,01 i više	58	312	29	131	29	181	0	0
Ukupno	497	1 963	191	644	243	1 159	63	160
Mljet								
%	100	100	38,4	32,8	48,9	59,1	12,7	8,1

20) Treba imati na umu da je veličina posjeda u primorskom kršu relativan pojam, jer na obradivu površinu otpada vrlo mali postotak. Ipak, u zapadnom dijelu otoka stanje je znatno povoljnije.

Od ukupnog broja stanovništva na otoku jedna trećina živi u domaćinstvima s prihodom isključivo iz poljoprivrede, u domaćinstvima s mješovitim prihodom živi oko 60% stanovnika, a samo 8% ima prihode isključivo iz nepoljoprivrednih djelatnosti (tab. 17). Gotovo polovica domaćinstava (48,9%) ima mješovite izvore prihoda, ali u njima živi 59,1% od ukupnog stanovništva, što pokazuje da ova domaćinstva imaju veći broj članova nego domaćinstva s prihodom isključivo iz poljoprivrede. To je u skladu s već ranije navedenom činjenicom da su mnoga poljoprivredna domaćinstva ostala bez mlade radne snage. U mješovitim domaćinstvima upravo mlađi članovi su najčešće nosioci prihoda izvan poljoprivrede.

Zahvaljujući novim društvenim kretanjima, došlo je do značajnih promjena ne samo u strukturi prihoda nego i u veličini domaćinstva. Poslijeratni popisi pokazuju stalni porast broja domaćinstava i istovremeno opadanje broja članova u domaćinstvima (tab. 18).

Tab. 18. Broj i veličina domaćinstava po naseljima (1948—1961.)

Table 18. Number and size of households, 1948—1961

Naselje	Broj domaćinstava			Broj stanov. na 100 domaćin.		
	1948.	1953.	1961.	1948.	1953.	1961.
Babino Polje	194	209	222	481	423	369
B'ato	44	43	47	568	591	449
Goveđari	64	78	87	536	454	438
Prožura	45	45	48	482	462	379
Maranovići	37	37	45	514	514	398
Korita	39	39	48	418	421	398
Mljet	423	451	497	493	455	395

Od 1948. do 1961. god. broj domaćinstava porastao je za 17,5%, iako je za isto vrijeme ukupan broj stanovnika opao za 5,9%. Analogno tome, prosječni broj članova domaćinstava pao je od 4,9 u

Tab. 19. Domaćinstva prema broju članova (1961. god.)

Table 19. Households according to numbers of members, for 1961

Naselje	Ukupno domaćinstava	Broj članova domaćinstava										
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Babino Polje	222	32	35	45	41	28	23	9	7	1	0	1
Blato	47	2	7	7	10	5	7	5	4	0	0	0
Goveđari	87	10	7	17	13	11	16	5	5	2	1	0
Prožura	48	7	11	5	7	7	8	0	2	0	0	1
Maranovići	45	4	9	8	5	6	10	1	2	0	0	0
Korita	48	8	7	5	4	9	13	1	1	0	0	0
Mljet	497	63	76	87	80	66	77	21	21	3	1	2

1948. god. na 3,9 u 1961. god. Najveći broj domaćinstva ima 3 ili 4 člana, a gotovo podjednaki broj domaćinstava je s 1, 2, 5 i 6 članova (tab. 19). Domaćinstva sa više od 6 članova danas su dosta rijet-

ka, dok je ranije bilo upravo suprotno. Samo 9,7% od ukupnog broja domaćinstava (1961. god.) ima više od 6 članova. Broj članova u domaćinstvu smanjuje se i dalje, što se može uočiti na primjeru Zadublja, istočnog dijela Babina Polja (tab. 20). Dok je, naime, u 1910. god. postojalo domaćinstvo i sa 14 članova, u 1966. god. najveće domaćinstvo ima samo 7 članova. 1910. god. bila su samo dva domaćinstva s jednim članom, 1961. god. ima ih 11, a 1966. god. već 15. Sa dva člana bilo je prije pola stoljeća samo 6 domaćinstava, a danas čak 22. Istovremeno se broj obitelji sa 6 i 7 članova smanjio od 10, odnosno 13, na samo po 4.

Tab. 20. Domaćinstva u Zadublju prema broju članova (1910, 1961, i 1966. god.)²¹
Table 20. Households in Zadublje according to members in 1910, 1961 and 1966

Godina	Ukupno domaćinstava														
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1910.	69	2	6	11	4	7	10	13	9	2	0	2	1	1	1
1961.	82	11	13	21	11	12	7	3	3	0	0	1	0	0	0
1966.	81	15	22	16	12	8	4	4	0	0	0	0	0	0	0

Suvremeni socijalno-geografski problemi, a osobito trend pojačanog iseljavanja mladih ljudi, ne mogu biti bez posljedica na daljnji društveni razvoj otoka, kao što se i društvena kretanja u prošlosti odražavaju u njegovim današnjim socijalno-geografskim karakteristikama.

Društvena kretanja u prošlosti

Iako se u pejzažu otoka mogu uočiti tragovi društvenih utjecaja i iz daleke prošlosti, prva organizacija prostora vezana je za razdoblje dubrovačke uprave. Iz toga vremena datiraju prve matične knjige i prvi sigurni podaci o stanovništvu. Međutim, do značajne prekretnice u cjelokupnom društvenom razvoju Mjeta došlo je tek u prošlom stoljeću. Uredna administracija, premjer zemljišta i izrada katastarskih mapa i operata, sistematski redoviti popisi stanovništva, omogućavaju dokumentirano praćenje društvenih kretanja, što je od prvorazrednog značenja i za objašnjenje i razumijevanje suvremenih odnosa.

Demografski progres od početka prošlog stoljeća. Francuska okupacija Mjeta 1806. god. i ukidanje Dubro-

21) Podatke za 1966. god. prikupio Marin Stražičić-Musić.

vačke republike dvije godine kasnije značili su prekretnicu u ustaljenim odnosima koji se stoljećima nisu mijenjali. Nakon kratkotrajne engleske uprave (1813—1815. god.) započeli procesi nastavljeni su uključivanjem otoka u austrijsku Dalmaciju (1815. god.). Od tada, u sklopu općeg gospodarskog preobražaja cijelog našeg Primorja, započeo je i na Mljetu intenzivniji društveni razvoj, praćen značajnim porastom stanovništva i poboljšanim uvjetima života.

Prema rezultatima popisa stanovništva na početku francuske okupacije, na Mljetu je 1807. god. bilo 896 stanovnika.²² U 1815. god. registrirano je 909 stanovnika.²³ Prema P. Partsch-u 1824. god. na otoku živi oko 900 stanovnika,²⁴ što je vjerojatno ispod stvarnog broja jer 1840. god. Mljet ima već 1 255 stanovnika, a četiri godine kasnije 1 283 stanovnika.²⁵ Navedeni podaci pokazuju nagli porast broja stanovnika do kojega je došlo tokom prvih decenija prošlog stoljeća. Kako je 1674. god. Mljet imao 622 stanovnika,²⁶ to znači da je u razdoblju od 133 godine, do 1807. god., stanovništvo otoka poraslo za 274 osobe ili 44 %. Međutim, od 1807. do 1840. god., dakle za samo 33 godine, broj stanovnika je porastao za 359 ili za 40 %!

S 1857. god. počinje razdoblje redovitih popisa stanovništva, što omogućava praćenje kretanja broja stanovnika sve do danas (tab. 21). Porast stanovništva, koji je započeo dvadesetih godina prošlog stoljeća, nastavio se, iako nejednakim intenzitetom sve do 1948. god. Od 1840. do 1948. god., odnosno za 108 godina, broj stanovnika porastao je za 831 ili 66,2 % (sl. 8). Osobito značajan porast registriran je u razdobljima 1869—1890. i 1900—1910., pa i 1921—1931. god. U razdobljima 1890—1900. i 1910—1921. god. broj stanovnika je stagnirao; u prvom slučaju zbog pojačane emigracije, a u drugom zbog posljedica prvog svjetskog rata. Činjenica što stanovništvo Mljeta

22) K. Kovač: Crtnice o statistici i o vojničkim ustanovama u Republici Dubrovačkoj. Glasnik zemaljskog muzeja u BiH, Sarajevo, 1916, str. 309 (Tavola statistica generale della città di Ragusa e tutto il suo antico stato per l'anno 1807). Nije jasno na temelju čega V. Lago navodi isti podatak za «konac francuske okupacije», dakle za 1813. god. (Memorie sul' a Dalmazia I, Venezia, 1869, str. 36).

23) Z. Šundrica: O agrarnim odnosima na otoku Mljetu u vrijeme pada Dubrovačke Republike. Beritićev zbornik, Dubrovnik, 1960, str. 275. Za podatke o stanovništvu autor se poziva na arhiv Jera Natali, tadašnjeg (engleskog) guvernera Dubrovačkih otoka i Mljeta.

24) P. Partsch: Bericht über das Detonations Phänomen auf der Insel Meleda bei Ragusa, Wien, 1826, str. 23. Isto navodi i A. L. de Romano (Memoria fisica sul vulcano sottomarino dell'isola di Meleda nel circolo di Ragusa, Venezia, 1828).

25) Podaci za 1840. god. prema katastarskim operatima (Arhiv mapa za Dalmaciju u Splitu). Podaci za 1844. god. prema Manuale provinciale della Dalmazia, Zara, 1846.

26) I. Sindik: Dubrovnik i okolica. Naselja i porijeklo stanovništva, knj. 23, Beograd, 1926, str. 37 (na bazi popisa koji su po nalogu Dubrovačke republike vršili župnici).

Tab. 21. Broj stanovnika Mljetu 1840—1961. god. po naseljima²⁷
 Table 21. The population of Mljet, 1840—1961

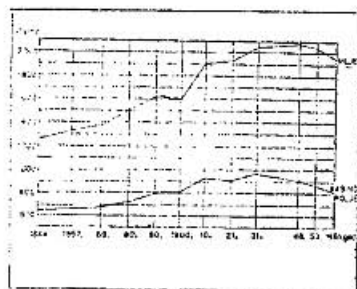
Naselje	1840.	1857.	1869.	1880.	1890.	1900.	1910.	1921.	1931.	1948.	1953.	1961.
Babino Polje	650	670	683	740	793	802	912	?	?	907	857	791
Sobra	—	—	—	—	6	9	12	?	?	16	27	28
BABINO POLJE	650	670	683	740	799	811	924	920	966	923	884	819
PROŽURA	142	155	153	180	181	170	184	179	192	217	208	182
MARANOVICI	146	145	161	156	172	170	174	182	176	190	190	179
KORITA	125	135	128	141	135	120	153	132	141	163	164	191
Blato	?	91	?	78	118	119	160	?	?	174	165	141
Ropa	?	16	?	43	10	29	32	?	?	62	60	40
Kozarica	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	29	30
BLATO	111	107	93	121	128	148	192	204	227	250	254	211
Govedari	?	?	?	106	137	128	178	?	?	158	193	193
Polče	?	?	?	35	29	33	52	?	?	61	63	92
Babina Kuća	?	?	?	23	21	25	39	?	?	91	60	56
Soline	?	?	?	7	21	12	19	?	?	25	30	27
Pomena	—	—	—	—	—	—	—	—	?	8	8	13
GOVEDARI	81	118	163	171	208	198	288	317	348	343	354	381
MLJET	1 255	1 330	1 381	1 509	1 623	1 617	1 915	1 934	2 050	2 086	2 054	1 963
Indeks	100	106	110	120	129	128	153	154	163	166	164	156

27) Izvori: za 1857. god. Statistica generale della Dalmazia, Divisione IV, Popolazione, Zara, 1862; za 1869. god. L. Maschek: Repertorio delle localita del Regno di Dalmazia, Zara, 1872; za 1880. god. K. Ljubić: Statistika pučanstva u Dalmaciji, Zadar, 1885; za 1890. god. Spezial Orts-Repertorium von Dalmatien, Wien, 1894; za 1900. god. Općinski rječnik za Dalmaciju, obraden na temelju rezultata narodnog popisa od 31. prosinca 1900, Beč, 1908; za 1910. god. Spezialortsrepertorium der österreichischen Länder bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. XII 1910, XII, Dalmatien, Wien, 1919. Popis 1921. god., zbog talijanske okupacije, na Mljetu nije izvršen. Podaci za tu godinu dobiveni su iz općinske arhive (I. Sindik: op. cit.). Izvor za 1931. god. objavljeni materijali popisa stanovništva 1931. god. Izvori za poslijeratne popise navedeni su pod 7.

raste sve do 1948. god. ukazuje na specifičan razvoj tog našeg otoka i očito je u vezi s njegovim izoliranim položajem, zbog čega se sa zakašnjenjem uključuje u procese koji su već nekoliko decenije ranije zahvatili većinu ostalih naših otoka. Depopulacija, koja je na Mljetu započela tek nakon drugog svjetskog rata, zahvatila je većinu drugih otoka već u prvom deceniju ovog stoljeća.²⁸

Sl. 8. Kretanje broja stanovnika Mljeta i glavnog naselja za posljednjih sto godina.

Fig. 8. The number of inhabitants of Mljet and the main settlement during the last hundred years

Kretanje stanovništva pojedinih naselja u navedenom razdoblju znatno se razlikuje. Najveće naselje Babino Polje dostiglo je najveći broj stanovnika u 1931. god. i nakon toga pokazuje konstantan pad. Prožura i Maranovići rastu do 1948. god., Blato ima najviše stanovnika 1953.²⁹ dok Govedari i Korita pokazuju porast i nakon 1953. god. Govedari, uključujući susjedne zaselke, jedino su mljetsko selo koje, osim beznačajnih oscilacija, pokazuje od prvog popisa do danas stalan porast stanovništva³⁰ (sl. 4.).

Konstantan porast stanovništva Mljeta kroz više od stotinu godina posljedica je poboljšanih životnih uvjeta od početka prošlog stoljeća, a u vezi s novom organizacijom uprave i postupnim uključivanjem u tržište. To je razdoblje unapređenja vinogradarstva i maslinarstva, do danas jedinih značajnijih komercijalnih kultura na otoku. Donijelo je nove mogućnosti, ali i povremene teškoće uzrokovane oscilacijama na tržištu, posebno u odnosu na mogućnost plasmana i cijene vina. Porast stanovništva do 1890. god., kao i u razdoblju 1900—1910., poklapa se s razdobljima relativne gospodarske stabilnosti vezane za prosperitet vinogradarstva, dok se stagnacija stanovništva u posljednjem deceniju prošlog stoljeća poklapa s gospodarskom krizom uvjetovanom propadanjem loze (peronospora) i naglim padom cijena vina («vinska klauzula»).

28) M. Friganović: *Suvremeni geografski problemi naših otoka*, Geografski horizonti, 1—2. Zagreb, 1962. str. 31—32.

29) Podatak se odnosi na Blato, Kozaricu i Ropu zajedno. Blato i Ropa imaju maksimum stanovništva u 1948. god. dok Kozarica kao obalno naselje i dalje raste.

30) Ima izvjesnih razlika između pojedinih zaselaka, ali zbog pomanjkanja podataka za 1921. i 1931. god. nije moguće rekonstruirati potpunu razvojnu liniju za svako naselje posebno.

U razdoblju 1840—1961. ukupni prirodni prirast stanovništva Mljeta iznosio je 1 892, dok je stvarni prirast, utvrđen popisima, iznosio 708 stanovnika, što pokazuje negativnu razliku od 1 184 stanovnika ili 60,3 % u odnosu na stanovništvo prisutno 1961. god. (tab. 22). Kretanje nataliteta, mortaliteta i prirodnog prirasta znat-

Tab. 22. Prirodno i popisima utvrđeno kretanje stanovništva Mljeta po popisnim razdobljima³¹

Table 22. Natural and census population movements on Mljet according to census periods

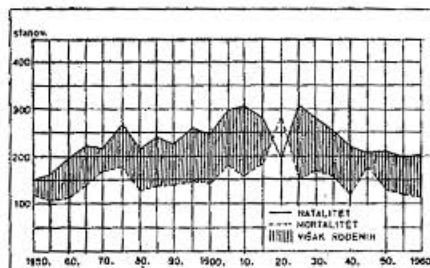
Popisno razdoblje	Broj rođenih	Broj umrlih	Prirodni prirast	Stvarni prirast		Razlika	
				ukupno	%	ukupno	%
1840—1857.	537	390	147	75	5,9	— 72	— 5,4
1858—1869.	547	356	191	51	3,8	— 140	—10,1
1870—1880.	520	345	175	128	9,3	— 47	— 2,6
1881—1890.	468	284	184	114	7,5	— 70	— 4,3
1891—1900.	502	311	191	— 6	—0,4	— 197	—12,1
1901—1910.	596	341	255	298	18,4	43	2,2
1911—1921.	549	501	48	19	1,0	— 29	— 1,5
1922—1931.	562	316	246	116	6,0	— 130	— 6,3
1932—1948.	738	468	270	36	1,8	— 234	—11,1
1949—1953.	210	111	99	—32	—1,5	— 131	— 6,4
1954—1961.	286	200	86	—91	—4,5	— 177	— 9,0
1840—1961.	5 515	3 623	1 892	708	56,4	—1 184	—60,3

no se razlikuje po popisnim razdobljima i naseljima. Najveći prirast pokazuju Govedari i Blato, a najmanji Maranovići i Prožura (tab. 23, sl. 9). Stopa nataliteta na otoku relativno je visoka i u porastu je do 1910. god. Nakon toga konstantno opada, osim privremenog porasta u godinama nakon prvog svjetskog rata, da bi se u posljednjem međupopisnom razdoblju spustila na manje od polovine vrijednosti prema prvom deceniju ovog stoljeća (tab. 24). Stopa mortaliteta ostaje visoka sve do konca prvog svjetskog rata, zatim postepeno opada, tako da se u najnovije vrijeme gotovo izjednačila s prosječnom stopom mortaliteta u Jugoslaviji (11,4 : 10,0). Natalitet je u istom razdoblju znatno niži od državnog prosjeka (17,7 : 23,4).³²

Razlika između prirodnog i popisima ustanovljenog kretanja stanovništva za posljednjih više od stotinu godina vidi se na sl. 10. U ukupnoj masi iseljenih za to vrijeme uočavaju se velike razlike po popisnim razdobljima i po pojedinim naseljima (tab. 25). Za po-

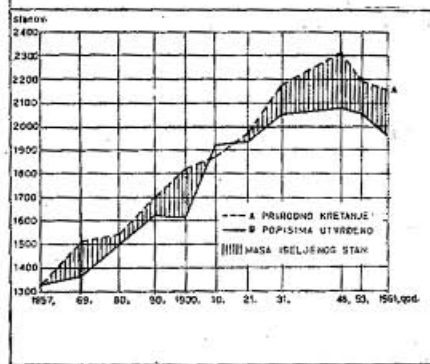
31) Prema matičnim knjigama rođenih i umrlih Mjesnog ureda u Babinu Polju i objavljenih rezultata popisa stanovništva, sredio autor. Isto vrijedi i za tablice 23, 24, 25 i 26.

32) M. Friganović: Socijalna geografija I, Zagreb, 1965, str. 56.

Sl. 9. Kretanje nataliteta, mortaliteta i prirodnog prirasta stanovništva Mljeta 1850 — 1960. god.

Fig. 9. Birth—, death— and natural growth rates of the population of Mljet, 1850 — 1960

Sl. 10. Prirodno i popisima utvrđeno kretanje stanovništva o-toka Mljeta 1857 — 1961.

Fig. 10. Natural and census movements of the population of the island of Mljet, 1857 — 1961

sljlednjih 120 godina najviše iseljenika dalo je Babino Polje (80,1 % u odnosu na broj stanovnika u 1961. god.) i Blato (67,8 %), a najmanje Korita (32,8 %) i Goveđari (36,0 %) (sl. 11). Kako ne postoji nikakva evidencija o iseljavanju u proteklom razdoblju, ukupan

Tab. 23. Kretanje nataliteta (N), mortaliteta (M) i prirodnog prirasta (P) 1840—1961. god. po naseljima

Table 23. Birth (N)—, Death (M)— and natural growth (P) movements, 1840 — 1961

Popisno razdoblje	Babino Polje			Blato			Goveđari		
	N	M	P	N	M	P	N	M	P
1840—1857.	254	185	69	47	28	19	49	25	24
1858—1869.	285	196	89	38	33	5	62	9	53
1870—1880.	225	162	63	60	34	26	64	25	39
1881—1890.	228	134	94	50	39	11	57	15	42
1891—1900.	268	187	81	44	21	23	79	36	43
1901—1910.	299	171	128	80	38	42	82	29	53
1911—1921.	244	184	60	79	90	11	94	95	35
1922—1931.	260	148	112	71	28	43	98	48	50
1932—1948.	299	208	91	91	53	38	103	52	51
1949—1953.	71	52	19	36	8	28	40	17	23
1954—1961.	107	88	19	42	23	19	55	31	24
1840—1961.	2 540	1 715	825	638	395	243	783	346	437

Popisno razdoblje	Prožura			Maranovići			Korita			Mljet		
	N	M	P	N	M	P	N	M	P	N	M	P
1840—1857.	70	42	28	61	53	8	56	47	9	537	390	147
1858—1869.	50	35	15	73	46	27	39	37	2	547	356	191
1870—1880.	72	47	25	60	55	5	39	22	17	520	345	175
1881—1890.	48	34	14	48	32	16	37	30	7	468	284	184
1891—1900.	33	22	11	46	27	19	32	18	14	502	311	191
1901—1910.	46	38	8	40	39	1	49	26	23	596	341	255
1911—1921.	40	62	22	56	45	11	36	61	25	549	501	48
1922—1931.	44	26	18	47	40	7	42	26	16	562	316	246
1932—1948.	90	50	40	72	49	23	83	56	27	738	468	270
1949—1953.	14	12	2	24	15	9	25	7	18	210	111	99
1954—1961.	22	27	5	24	15	9	36	16	20	286	200	86
1840—1961.	529	395	134	551	416	135	474	346	128	5 515	3 623	1 892

Tab. 24. Kretanje stope nataliteta, mortaliteta i prirodnog prirasta (u‰) na Mljetu 1840—1961. god.

Table 24. Movements of birth—, death— and natural growth rate on Mljet, 1840 — 1961

Popisno razdoblje	Stopa nataliteta	Stopa mortaliteta	Stopa prirodnog prirasta
1840—1857.	26,1	18,8	7,3
1858—1869.	31,6	20,6	11,0
1870—1880.	34,0	22,4	11,6
1881—1890.	31,1	18,8	12,3
1891—1900.	30,8	19,1	11,7
1901—1910.	36,9	21,1	15,8
1911—1921.	25,6	23,7	1,9
1922—1931.	28,9	16,3	12,6
1932—1948.	21,2	13,4	7,8
1949—1953.	20,8	10,1	10,7
1954—1961.	17,7	11,4	6,3

Tab. 25. Prirodni i stvarni prirast i emigracijom izgubljeno stanovništvo 1840—1961. god. po naseljima.

Table 25. Natural and real growth and population lost through emigration, 1840 — 1961

Naselje	Stanje 1840.	Prirodni prir.		Stvarni prir.		ukup.		Stanje 1961.
		ukup.	%	ukup.	%	ukup.	%	
Babino Polje	650	825	126,9	169	26,0	656	80,1	819
Blato	111	243	218,9	100	90,1	143	67,8	211
Govedari	81	437	539,5	300	370,4	137	36,0	381
Prožura	142	134	94,6	40	28,2	94	51,6	182
Maranovići	146	135	92,5	33	22,6	102	57,0	179
Korita	125	128	102,4	66	52,8	62	32,8	191
Mljet	1 255	1 892	150,7	708	56,4	1 184	60,3	1 963

broj emigranata može se ustanoviti jedino na osnovi razlike između popisima utvrđenog stanja i prirodnog prirasta po međupopisnim razdobljima (tab 26). U svim međupopisnim razdobljima, osim 1901—1910. postoji negativna razlika (sl. 12). Najveći manjak sta-

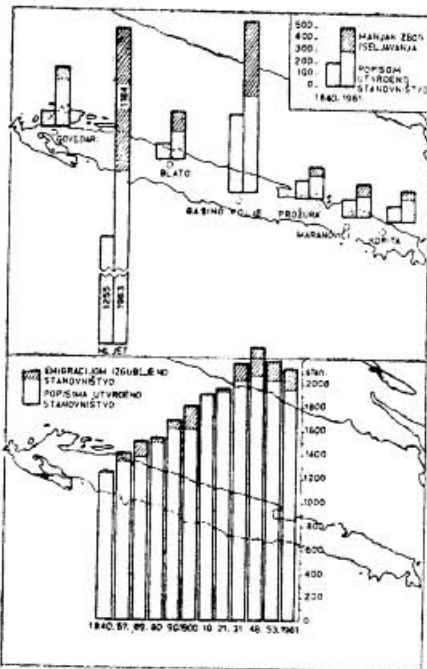
Tab. 26. Razlike između prirodnog i popisima utvrđenog broja stanovnika po međupopisnim razdobljima

Table 26. Differences between natural and census movements of the population according to inter — census periods

Naselje	1840—1857.		1858—1869.		1870—1880.		1881—1890.		1891—1900.		1901—1910.		1911—1921.		1922—1931.		1932—1948.		1949—1961.		
Babino P.	-49	-73	-6	-34	-70	-15	-64	-66	-132	-135											
Blato	-23	-18	2	-5	3	2	23	-30	-15	-90											
Govedari	13	-12	-31	-5	-54	37	-6	-19	-56	-20											
Prožura	-15	-16	2	-11	-20	5	17	-5	-14	-23											
Maranovići	-9	-11	-10	-2	-21	3	-3	-13	-9	-29											
Korita	1	-10	3	-13	-29	10	4	-7	-6	-11											
MLJET	-72	-140	-40	-70	-197	42	-29	-130	-232	-308											

Sl. 11. Porast stanovništva Mijeta i glavnih naselja 1840 — 1961. god.

Fig. 11. Growth of the population of Mijet and of the main settlements, 1840 — 1961

Sl. 12 Stanovništvo Mijeta prema popisima 1840 — 1961. god.

Fig. 12. The population of Mijet according to census between 1840 and 1961

novništva zapaža se u posljednjem deceniju prošlog stoljeća, zatim u razdoblju koje uključuje drugi svjetski rat i poslijeratno vrijeme.

U izmijenjenim prilikama koje su nastupile početkom prošlog stoljeća padom Dubrovačke republike, stanovništvu Mljeta pružile su se nešto povoljnije mogućnosti za privremeno ili trajno napuštanje otoka. Pa ipak, u prvoj polovici prošlog stoljeća relativno mali broj Mljećana nalazi zaposlenje izvan otoka, najčešće kao mornari na stranim brodovima.³³ Razvoj parobrodarstva i trgovina vinom znatno su olakšali od početka druge polovice prošlog stoljeća odlaznje u svijet, a vinogradarska kriza je ta kretanja pospješila. U to vrijeme sve veći broj Mljećana odlazi u Ameriku; u početku isključivo s namjerom da se vrate, ali mnogi se ipak nisu nikada vratili, njihovo trajno ostajanje u tuđini značilo je mogućnost za odlazak drugih. Tako su se vremenom formirale male »kolonije« u obje Amerike. U ostale krajeve svijeta odlazili su samo rijetki pojedinci. Sve do prvog svjetskog rata iseljavanje je bilo usmjereno isključivo u prekomorske zemlje. Nakon rata došlo je do promjena. Iseljavanje se usporava, a većina iseljenih odlazi u Dubrovnik ili druge centre naše zemlje (tab. 27). Od početka ovog stoljeća do konca drugog svjetskog rata iselilo je s Mljeta više od 220 ljudi, od kojih samo 35 % na teritorij današnje države, a 65 % u ostale zemlje, pretežno u Sjevernu i Južnu Ameriku. Ako se uzme u obzir razdoblje 1900 —

Tab. 27. Broj iseljenih u razdoblju 1900—1945. god. prema glavnim smjerovima iseljavanja.³⁴

Table 27. Number of emigrants during the period 1900—1945 according to main directions of emigration

Naselje	Ukupno iseljenih	U našu zemlju		U druge zemlje	
		ukupno	%	ukupno	%
Babino Polje	41	14	34,1	27	65,9
Blato	43	4	9,8	39	91,2
Govedari	40	30	75,0	10	25,0
Prožura	35	13	37,1	22	62,9
Maranovići	34	4	11,8	30	88,2
Korita	30	13	43,3	17	56,7
MLJET	223	78	34,9	145	65,1

33) A. de Romano u citiranom djelu iz 1828. god. spominje »tridesetak mornara« i »nekoliko pojedinaca koji su otišli u Ameriku«. P. Partsch u svom izvještaju iz 1824. god. (op. cit.) uopće ne spominje pomorce. U katastarskim operatima iz 1840. god. (Operato dell'estimo censuario..., Arhiv mapa za Dalmaciju u Splitu) stoji samo kratka napomena da »poneki privremeno plove«.

34) Izvori kao pod 13.

1961., ukupni broj emigranata penje se na oko 700, od kojih je oko 500 odselilo na teritorij Jugoslavije, a samo oko 200 u druge zemlje.

Unutrašnje migracije bile su nešto intenzivnije jedino među naseljima na istočnom dijelu otoka: Prožure i Maranovića, odnosno Maranovića i Korita, dok su sasvim beznačajne između ostalih naselja. Od trinaestak patronimika u Maranovićima, sedam ih je došlo tokom prošlog i ovog stoljeća i tu se priženilo, i to: tri iz Prožure, jedan iz Korita i tri iz Hercegovine.³⁵ Do preseljenja cijelih obitelji došlo je u ovom razdoblju jedino u slučaju prelaska u nova obalna naselja. Tako su neke obitelji prešle iz Babina Polja u Sobru, iz Blata u Kozaricu, a iz Govedara u Polače i na Jezero.

Imigracijska kretanja od početka prošlog stoljeća znatno su slabijeg intenziteta nego u nekim ranijim razdobljima, ali su ipak značajna. Od 71 prezimena, koliko ih danas ima na otoku (39 u Babinu Polju, 32 u ostalim naseljima), za to vrijeme doselilo je 18 (9 u Babino Polje, 9 u ostala naselja). Najviše se doselilo iz Hercegovine (7) i Korčule (3). Za isto vrijeme desetak prezimena je izumrlo.³⁶

Tab. 28. Kretanje spolne strukture u razdoblju 1869—1948. god.³⁷

Table 28. Sex structure of the population, 1869—1948

Naselje	1869. god.				1880. god.				1890. god.			
	Muškarci		Žene		Muškarci		Žene		Muškarci		Žene	
	uk.	%	uk.	%	uk.	%	uk.	%	uk.	%	uk.	%
Babino P.	293	42,9	390	57,1	335	43,5	405	56,5	358	44,8	441	55,2
Blato	48	51,6	45	48,4	60	49,6	61	51,4	54	42,2	74	57,8
Govedari	82	50,3	81	49,7	68	39,8	103	60,2	93	44,7	115	55,3
Prožura	64	41,8	89	58,2	89	49,4	91	50,6	85	46,9	96	53,1
Maranovići	75	46,6	86	53,4	71	45,5	85	54,5	81	47,1	91	52,9
Korita	41	32,0	87	68,0	48	34,0	93	64,0	57	42,2	78	57,8
MLJET	603	42,9	778	57,1	671	45,5	838	54,5	728	44,8	895	55,2

Naselje	1900. god.				1910. god.				1948. god.			
	Muškarci		Žene		Muškarci		Žene		Muškarci		Žene	
	uk.	%	uk.	%	uk.	%	uk.	%	uk.	%	uk.	%
Babino P.	365	45,0	446	55,0	404	43,7	520	56,3	395	42,7	528	57,3
Blato	67	45,3	81	54,7	88	45,8	104	54,2	113	45,2	137	54,8
Govedari	98	49,5	100	50,5	138	47,8	150	52,2	156	45,5	187	34,5
Prožura	80	47,1	90	52,9	82	44,5	102	55,5	101	46,6	116	53,4
Maranovići	78	45,9	92	54,2	73	41,9	101	58,1	72	37,9	118	62,1
Korita	50	41,7	70	58,3	73	47,7	80	52,3	84	51,5	79	49,5
MLJET	738	45,6	879	54,4	858	44,8	1057	55,2	921	44,1	1165	55,9

35) Prema informaciji P. Sesjaka, starosjedioci su Bašica, Brzica, Bakara, Peš, Sekulo i Sesjak. Iz Prožure su preselili: Jančić, Hajdić i Marković, iz Korita: Puhijera, a iz Hercegovine: Anelić, Matić i Kristić.

36) Podaci prikupljeni anketiranjem.

37) Prema rezultatima popisa stanovništva, sradio autor.

Od prvog popisa do danas postoji osjetan manjak muškog stanovništva, iako ne uvijek u istoj mjeri (tab. 28). U razdobljima pojačane emigracije udio muškog stanovništva u ukupnoj demografskoj masi opada, dok se u vrijeme veće ekonomske stabilnosti razlike smanjuju. Dosad najpovoljniji omjer između broja muškog i ženskog stanovništva u toku posljednjih stotinu godina zabilježen je u 1961. (1869. god. bilo je muškog stanovništva 42,9%, a u 1961. 46,6%). To potvrđuje ranije istaknutu činjenicu da nakon drugog svjetskog rata ne iseljavaju samo muškarci, kao što je ranije bio slučaj, već podjednako i muško i žensko stanovništvo.

Promjene dobne strukture stanovništva nije moguće pratiti, jer za to ne postoje potrebni podaci. Međutim, na osnovi činjenice da su obitelji ranije imale najčešće veći broj djece nego danas, može se pretpostaviti da je dobna piramida bila drugačija od sadašnje i sigurno imala širu bazu.

O pismenosti stanovnika Mljeta može se govoriti tek od druge polovice prošlog stoljeća kada je šezdesetih godina otvorena u Babinu Polju prva osnovna škola.³⁸ Ona je više decenija bila jedina škola na otoku; osim djece iz Babina Polja polazili su je samo malobrojni učenici iz drugih naselja, pa je u ostalim otočnim naseljima i dalje vladala gotovo apsolutna nepismenost.³⁹ Otvaranje osnovnih škola u drugim selima počelo je nakon 1900., tek nakon prvog svjetskog rata mreža osnovnih škola obuhvatila je sva naselja. Posljedice takvog razvoja odražavaju se u velikom broju nepismenih, osobito među starijim stanovništvom.

Ekonomska struktura stanovništva ostala je do najnovijeg vremena jednostrana. Sve do drugog svjetskog rata, osim malobrojnih izuzetaka, cjelokupno stanovništvo djelovalo je u primarnom sektoru. U vrijeme prvog katastarskog premjera 1840. god. od ukupno 1 255 stanovnika samo sedam je registrirano kao nepoljoprivredno.⁴⁰ Prema gospodarskim operatima iz tog vremena, stanovništvo

38) Na osnovi tvrdnje J. Natalia, koji je 1815. god. posjetio Mljet kao guverner Dubrovačkih otoka i Mljeta, u Babinu Polju su u to vrijeme samo 2—3 osobe znale pisati (Z. Šundrica: op. cit. str. 278).

39) Osnovnu školu u Babinu Polju pohađalo je u 1875. god. 45 učenika. (L. Masček, Manuale del Regno di Dalmazia, per l'anno 1875, Zara, 1875.). Očito je da time nisu bila obuhvaćena sva djeca dorasla za školu, što se vidi i na osnovi podataka popisa stanovništva iz 1880. god., prema kojima na području škole u Babinu Polju školskoj obavezi podliježe 83 učenika i 89 učenica, a ukupan broj stanovnika Babina Polja u međuvremenu samo je malo porastao (L. Masček: Repertorio geografico-statistico dei luoghi abitati nel Regno di Dalmazia, Zara, 1888.).

40) Od toga 6 u Babinu Polju i jedan u Martinovićima. U Operato dell' estimo censuario del Comune di Babinopoglie, Zara, 1844. god. navodi se da »u Babinu Polju samo tri obitelji ne žive od poljoprivrede«. Prema istom izvoru, u Babinu Polju je carinski i župni ured. Iz toga se može zaključiti da je cjelokupno domaće stanovništvo (115 obitelji) poljoprivredno. I Martinovići su u to vrijeme sjedište paroka.

je podijeljeno prema aktivnosti u tri kategorije: zaposleno u poljoprivredi, dakle aktivno (47,8 ‰), domaćice (17,3 ‰) i izdržavano stanovništvo, koje uključuje djecu do 14 godina i starce (34,3 ‰). Na nepoljoprivredno stanovništvo otpada tek 0,6 (tab. 29). Najviše aktivnog stanovništva bilo je u Goveđarima (64,2 ‰), a najmanje u Babinu Polju (43,2 ‰).

Tab. 29. Stanovništvo prema aktivnosti u 1840. god.⁴¹

Table 29. Population according to activities, for 1840

Naselje	Broj domaćin.	Ukupno stanov.	Aktivno		Domaćice		Djeca i starci		Nepoljopr.	
			ukup. ‰	ukup. ‰	ukup. ‰	ukup. ‰	ukup. ‰	ukup. ‰		
Babino P.	118	650	281	43,2	115	17,7	248	38,2	6	0,9
Blato	11	111	62	55,9	11	9,9	38	34,2	—	—
Goveđari	15	81	52	64,2	15	18,5	14	17,3	—	—
Prožura	24	142	77	54,2	24	16,9	41	28,9	—	—
Maranovići	26	146	72	49,3	26	17,8	47	32,2	1	0,7
Korita	27	125	56	44,8	27	21,6	42	33,6	—	—
MLJET	221	1 255	600	47,8	218	17,3	430	34,3	7	0,6

Stotinu godina nakon prvog katastarskog premjera gospodarska struktura stanovništva nije se značajnije izmijenila. Došlo je, istina, do prestrukturiranja u poljoprivrednim djelatnostima opadanjem stočarstva a jačanjem poljodjelstva i ribarstva. Organizacijom uprave, školstva, izvjesnim unapređenjem trgovine, ugostiteljstva i pomorskog prometa došlo je i do porasta broja zaposlenih u nepoljoprivrednim djelatnostima, pa ipak do značajnijih promjena došlo

Tab. 30. Kretanje broja domaćinstava u razdoblju 1840—1961. god.⁴²

Table 30. The number of households, 1840—1961

Naselje	1840.	1857.	1869.	1880.	1900.	1910.	1948.	1953.	1961.
Babino Polje	118	137	130	133	197	200	194	209	222
Blato	11	18	17	24	32	38	44	43	47
Goveđari	15	17	20	21	31	37	64	77	87
Prožura	24	27	26	32	43	39	45	45	48
Maranovići	26	27	27	27	41	48	37	37	45
Korita	27	32	31	28	31	31	39	39	48
MLJET	221	256	251	265	375	393	423	450	497
Broj član. u domaćin.	5,7	5,2	5,5	5,6	4,3	4,8	4,9	4,5	3,9

41) Prema gospodarskim operatima iz vremena prvog katastarskog premjera, Arhiv mapa za Dalmaciju u Splitu.

42) Za 1840. god. prema katastarskim operatima iz prvog premjera, za ostale godine prema popisima stanovništva.

je tek nakon oslobođenja. Pomanjkanje podataka onemogućava konkretnije praćenje tih procesa.

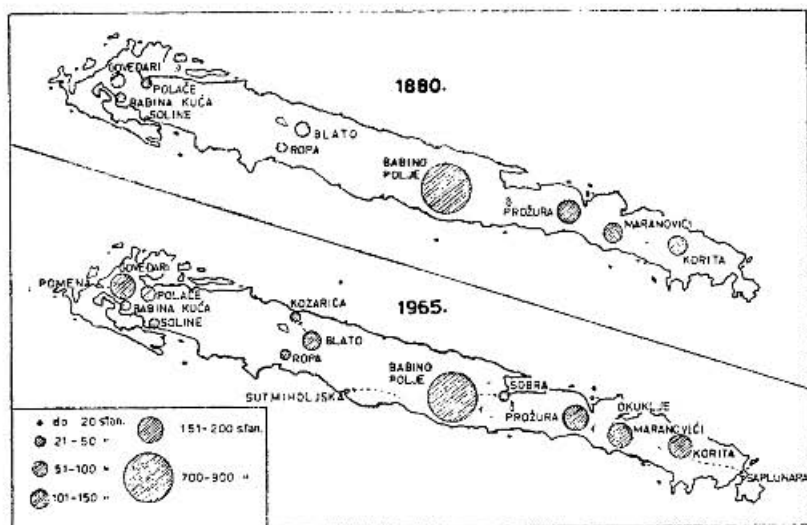
Prosječan broj članova u domaćinstvu 1840. god. iznosi 5,7, što dobro odražava stanje u većini naselja. Od prosjeka značajnije odstupaju jedino Korita (4,6) i Blato (10). Tokom stotinu godina, u vezi s povećanjem broja stanovnika i postupnom izmjenom društvenih odnosa dolazi sve češće do podjele domaćinstva, što je uzrokovalo stalni porast broja domaćinstava uz istovremeni pad broja članova (tab. 30).

Analizom kretanja stanovništva Mljeta od početka prošlog stoljeća može se uočiti nekoliko faza. Od prvog popisa u početku francuske okupacije (1807. god.) do prvog katastarskog premjera (1840. god.), dakle u razdoblju od 32 godine, zabilježen je vrlo značajan porast od 40%. To je jedna od najdinamičnijih faza koja odražava poboljšane ekonomske prilike i još vrlo ograničene mogućnosti emigracije. U drugoj fazi, do 1869. god., pojačava se emigracija i usporava rast stanovništva u vezi s propadanjem vinograda zbog pojave luga. Za ovih 29 godina stanovništvo je poraslo samo za 10%. U slijedećoj fazi, do 1890. god., dolazi do obnavljanja mljetskih vinograda, a istovremeno i do značajnijeg porasta stanovništva, jer je iseljavanje nešto usporeno. Za 21 godinu porast je iznosio 17%. Posebnu etapu čini posljednji decenij prošlog stoljeća kada otok zahvaća snažna emigracija kao posljedica krize izazvane pojavom peronospore i stupanjem na snagu »vinske klauzule«. ⁴³ Dok je u prethodnom deceniju zabilježen manjak od 70 ljudi u odnosu na prirodni prirast, u ovom deceniju manjak je iznosio 197 ljudi. U toku prvog decenija ovog stoljeća dolazi do snažnog porasta stanovništva (18%), najintenzivnijeg u toku posljednjih 120 godina. To je vrijeme ponovnog gospodarskog prosperiteta koji će u narednom deceniju poremetiti prvi svjetski rat. Razdoblje između dva rata donosi pojačanu emigraciju, ali još uvijek i porast stanovništva. 1920. god. pojavila se na Mljetu filoksera koja je još jednom i konačno uništila domaću lozu. Pa ipak, iako uz velike napore, vinogradarstvo se i opet obnavlja i ostaje sve do danas osnovna grana otočnog gospodarstva. Najnovija faza u kretanju stanovništva počinje nakon drugog svjetskog rata. To je razdoblje dosad najintenzivnije emigracije i ubrzanog opadanja otočnog stanovništva. Od 1948. do 1961. god. broj stanovnika smanjio se za 6%, i time se približio stanju u 1910. god.

Kretanje stanovništva Mljeta od početka prošlog stoljeća do danas ukazuje na specifičan demografski razvoj otoka. Naime stanovništvo ostalih naših otoka u porastu je do 1910. god., a tada poči-

43) Cijena vinu po barilu iznosila je 1889. god. 16 fiorina za crno i 25 fiorina za bijelo vino. U 1891. god. cijena crnom vinu pala je na 14, a bijelom na 18 fiorina, a u 1893. god. crnom vinu na 6 a bijelom na 8 fiorina (A. Jutronić: Kretanje stanovništva na srednjedalmatinskim otocima kroz zadnjih sto godina, Geografski glasnik XIV—XV, Zagreb, 1953, str. 66.

nje opadanje. 1961. bilo je na svim našim otocima manje stanovnika nego 1880. god. Međutim, Mljet je imao porast sve do 1948. god. Od 1880. do 1961. god. stanovništvo Jugoslavije poraslo je za 110 %, stanovništvo Primorja za 64 %, ali se istovremeno ukupan broj stanovnika na našim otocima smanjio za 5 %.⁴⁴ U isto vrijeme stanovništvo Mljeta poraslo je za 30 %. Mljet je, dakle, u tom pogledu značajan izuzetak (sl. 13).

Sl. 13. Raspored i veličina naselja u 1880. i 1965. god.

Fig. 13. Distribution and size of the settlements in 1880 and 1965

Razdoblje dubrovačke uprave. Četrnaesto stoljeće značilo je prekretnicu u povijesnom razvoju Mljeta. To je vrijeme kidanja starih veza s kontinentalnim zaleđem i istovremeno jačanje dubrovačkog utjecaja na otoku, što je preko niza značajnih unutrašnjih promjena dovelo do konačnog uključivanja Mljeta u granice Dubrovačke republike. Donošenje Mljetskog statuta 1345. god. i istovremeno osnivanje otočne zajednice — Mljetske univerzije — zatim oslobođenje otočana od dotadašnjih kmetskih obaveza prema samostanu na Jezeru i razgraničenje između samostanskog i općinskog posjeda, stvorili su nove uvjete i znače početak novog razdoblja u životu stanovnika otoka. Stupanjem na snagu strogih zakona kanoniziranih u Statutu i uvođenje uredne i čvrste dubrovačke uprave, život na otoku ustalio se u tokovima koji se stoljećima neće mijenjati. Gotovo potpuna izoliranost od vanjskih utjecaja i

44) M. Friganović: Suvremeni geografski problemi naših otoka, str. 31.

gospodarske prilike u kojima nije bilo pretjerane bijede, ali ni pravog blagostanja, ostaju za cijelo to vrijeme njegova osnovna karakteristika.

Nema nikakvih podataka o broju stanovnika Mljeta u vrijeme njegova uključanja u Dubrovačku republiku. Međutim, da je otok u XIV i XV st. bio prilično napučen, moglo bi se zaključiti po broju od šezdesetak patronimika koji se, prema sačuvanim dokumentima, u to vrijeme susreću na Mljetu. Ako se pretpostavi da je svako od tih prezimena nosilo deset stanovnika, ispada da je na otoku u X st. moglo biti oko 600 stanovnika. Jedno je ipak sigurno: da je stanovništvo otoka već u XIII st. bilo isključivo slavensko. To dokazuju imena otočana koja se spominju u raznim sačuvanim dokumentima iz tog doba.⁴⁵

U toku XVI i XVII st. nastupaju nemirna i nesigurna vremena i na moru i na susjednom kopnu. Dolazi do čestih napada gusara s turske i s venecijanske strane, pri čemu su u više navrata stradala mljetska naselja.⁴⁶ Vjerojatno je od tog vremena uvedena stalna

45) Prema B. Gušiću (Starinsko ruho na Mljetu, Narodna starina, sv. 21, Zagreb, 1930, str. 54) u XIII i XIV st. spominju se na Mljetu ova prezimena: Đuro Car, Bogdan Hranojević, Marin Dragljić, Jakov Lučić, Priboje Mirković, Milić Radetić, Bogoje Dobravčić, Maroje Milanić, Ivan Bilotić, Andrija Ivanović, Radovan Grančević, Maran Pribojević, Maroje Tomoević, Radoslav Martinović, Stjepko Nikolić.

V. Vuletić-Vukasović (Narodni sud, sudije itd. na otoku Mljetu s početka XV vijeka, Spomenik SKA, 49, Beograd, 1910.) navodi slijedeća imena sudaca na Mljetu, koji se spominju u ispravama početkom XV stoljeća: Bogoje Dobravčić, Mihoje Gregović, Ratko Banić, Milić Miličević, Đivan Parmić, Marko Petrović, Ratko Ilić, Marinško Vitković, Šiško Lučić, Maroje Mijanić, Ivan Bilotić, Andrija Ivanović, Bogoje Zbavčić, Mihoje Grgurić, Radoje Radovčić, Rađan Radosaljić, Marin Martinić, Maroje Ivanović, Radovan Bogojević, Priboje Radičević, Marin Miličević, Bogoje Radmanić, Vlahuša Ručetić, Grupša Bogojević, Površko Pribojević, Petar Ratković, Rađan Vratošević, Vlahan Grgurović, Lukša Radičević, Milić Minić, Marko Radnić, Marko Radešković, Vitko Grubačić, Paskal Mihačević.

Osim navedenih prezimena, I. Šindik (Dubrovnik i okolica, str. 183—184) spominje za razdoblje 1423—1490. god. još i slijedeće patronimike: Babin, Benković, Bogdanović, Gorić, Zaho, Žitković, Jakšić, Lovrienčević, Maranović, Marković, Maroević, Martinović, Marunković, Mikulić, Milančić, Milatović, Miločić, Milović, Nikolić, Novačić, Novaković, Pavlović, Paskojević, Povratović, Ritić, Sbančić, Stetilesović, Stjepković, Timoević i Fisković.

46) U vrijeme ciparskog rata (1570—1573) Turci su 1972. god. napali i opljačkali mljetska naselja i samostan na Jezeru. Prema L. Mrazoviću (Otok Mljet, Vienac, br. 17, 1877, str. 272) bratři su tom prilikom stradali, a otočani su se pred napadačima sakrili »u spilje i klance«. I u vrijeme kandijskog rata (1645—1669) otok je više puta opustošen (I. Kampuš: Mljet, Historija, Enciklopedija Jugoslavije, sv. 6, Zagreb, 1965, str. 147). Slično je bilo i za vrijeme morejskog rata (1684—1699). Otok su napadali ne samo turski gusari nego i gusari s teritorija pod kontrolom Venecije.

straža na vrhovima iznad glavnih mljetskih luka.⁴⁷

Iako sa susjednog kopna dolazi povremeno do useljavanja novih stanovnika, koji se u općoj nesigurnosti sklanjaju na otoke,⁴⁸ čini se da u tim nesigurnim vremenima dolazi do stagnacije pa i opadanja stanovnika na Mljetu, analogno općem gospodarskom nazadovanju. To se može zaključiti na osnovi opadanaj broja patronimika. U više navrata javlja se kuga, što je svakako pridonijelo nestanku brojnih prezimena. Porodice su očito izumirale jer nema nikakvih znakova o iseljavanju stanovništva s otoka u to vrijeme.⁴⁹ Kao dokaz o značajnom useljavanju na otok u toku XVI st. može se uzeti temeljita izmjena prezimena u odnosu na prethodno stoljeće. Prema I. Sindiku, u Babinu Polju su 1614. god. postojala 22 patronimika od kojih se samo 8 spominju i u XV st. Međutim, do kraja XVII st. broj prezimena u Babinu Polju porastao je za tri puta, što ukazuje na veoma intenzivno useljavanje u toku toga stoljeća.⁵⁰ Uspoređenjem rezultata popisa stanovništva, koji je odlukom Velikog vijeća proveden 1673. god. u ostalim područjima Dubrovačke republike, A. Vučetić pretpostavlja da je Mljet te godine mogao imati oko 660 stanovnika.⁵¹

Obnavljanje stanovništva iz kontinentalnog zaleđa nastavljeno je i u XVIII st., kada se u Babinu Polju javlja ukupno 66 patronimika, ali među kojima je samo 28 iz prethodnog stoljeća. Proces

47) O tome svjedoče brojni toponimi kao: Straževac, iznad Sobre, Stražište, iznad Okuklja, Straža, iznad Polača, Turska Straža, nedaleko od Pomene i Jezera, i dr. Slična praksa postojala je u to vrijeme i na drugim našim otocima (I. Rubić: Pomicanje naselja na Solti, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, sv. 50, Split, 1932, str. 331).

48) G. Novak: Naseljavanje otoka srednje Dalmacije u srednjem vijeku, Jadranska straža 3/1938.

49) U razdoblju 1348—1691. god. Dubrovnik je 18 puta bio zahvaćen epidemijom kuge (I. Sindik: O naseljima i migracijama u Dubrovniku i okolici, Glasnik Srpskog geografskog društva, sv. 9, Beograd, 1923, str. 50). Na zaključak o malom broju stanovnika na Mljetu u XVII st. navodi i upoređenje sa stanjem u to vrijeme na susjednoj Korčuli, Korčula je, naime, polovicom XVII st. imala samo 2812 stanovnika, što iznosi tek 30 % od broja stanovnika u prvoj polovici XIX st. (A. Kalodera: op. cit. str. 241). Ako bi se uzeo jednak omjer, na Mljetu je polovicom XVII st. moglo biti oko 400 stanovnika.

50) I. Sindik: Dubrovnik i okolica, str. 183—184. Neka prezimena se javljaju u raznim dokumentima u različitim oblicima, iako se očito radi o istom prezimenu, npr. Bakara—Bakarić, Kuna—Kunić, Haida—Hajdić. I. Sindik ih je, međutim, naveo kao dva različita prezimena. Problem se javlja i u vezi s običajem kojemu ne možemo utvrditi ni širinu ni trajanje, da se prezime sinova formira po imenu oca. Tako se npr. sin Marana Priboevića javlja pod imenom Ratko Maranović. To svakako otežava donošenje sigurnih zaključaka na bazi praćenja izmjene patronimika.

51) Popis stanovništva izvršili su župnici po svojim župama, a prema odluci Velikog vijeća. Popisni materijali nalaze se u Dubrovačkom arhivu, ali nedostaju podaci za Mljet. Ili su izgubljeni ili Mljet nije bio zahvaćen popisom (A. Vučetić: Broj stanovnika Republike Dubrovačke poslije velike trešnje, Kalendrar 1899, Dubrovnik, str. 140)

doseljavanja nastavljen je i u XIX st. (12 novih prezimena). Značajna je, međutim, činjenica da je od početka prošlog stoljeća desetak prezimena izumrlo, a prema sadašnjem stanju je očito da će se taj broj u bliskoj budućnosti povećati. To u znatnoj mjeri može pomoći u objašnjenju i shvaćanju ranijih sličnih procesa. Među 39 današnjih prezimena u Babinu Polju samo se 19 spominje od XVIII st., a tek dva iz XV st. U istom razdoblju došlo je do sličnih izmjena u stanovništvu i na nekim drugim našim otocima.⁵²

Naseljenost otoka prije XIV st. Prvi sigurni tragovi naseljenosti na Mljetu vide se u brojnim prethistorijskim gomilama, koje se susreću kao ostaci gradina (gradac) po otočnim vrhovima ili kao nadgrobne humke (gomila) po padinama i rubovima otočnih dolova. Prema rezultatima istraživanja sličnih objekata na susjednim otocima i drugim dijelovima našeg primorja, kao i nalazima iz slučajno raskopanih gomila na Mljetu, može se zaključiti da se i ovdje radi o gradinskoj kulturi iz bronzanog i starijeg željeznog doba, kojoj su nosioci bili Iliri. Postanak ovih »gradaca« i »gomila« može se približno datirati oko tisuću godina prije naše ere⁵³ (sl. 15).

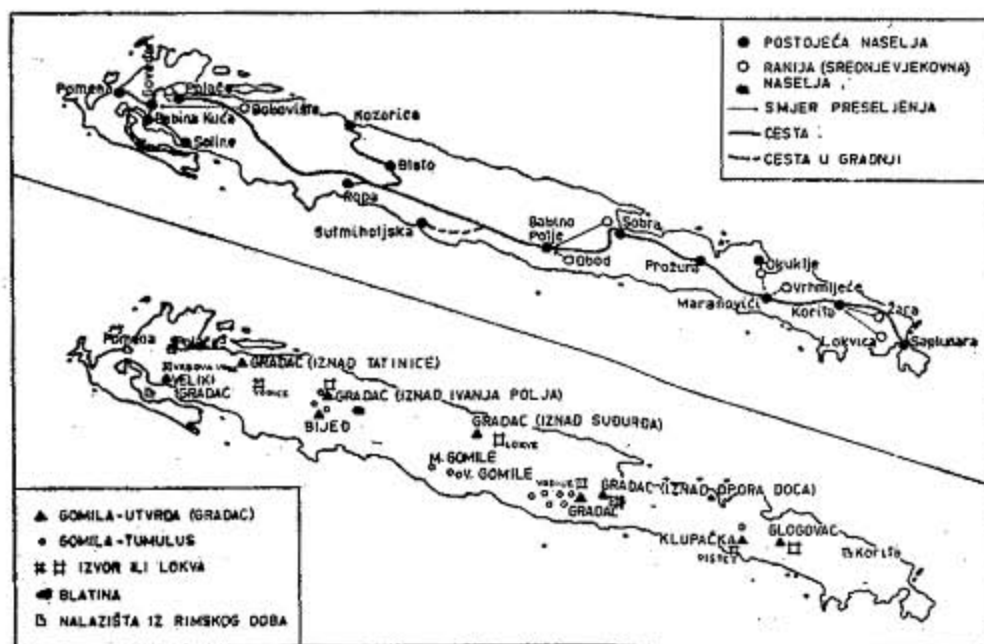
Najstariji pisani izvori u kojima se spominje otok vezani su za grčke autore i potječu iz IV st. pr. n. e. Međutim, prve konkretne podatke o otoku i njegovim stanovnicima nalazimo kod Appiana iz vremena prvog stoljeća prije naše ere.⁵⁴ Prema tom izvoru, Rimljani su 35. god. pr. n. e. napali Ilire na Mljetu i Korčuli da bi ih kaznili za gusarske napade na rimske brodove. Da li je Mljet došao pod rimsku vlast već tom prilikom ili nešto kasnije, nije poznato, ali početkom naše ere otok se spominje kao rimski carski posjed. Što se dogodilo s preživjelim ilirskim stanovništvom nakon dolaska Rimljana, nije moguće utvrditi. Iako je u žestokom otporu stanovništvo moglo biti desetkovano, ipak Appianovu tvrdnju da su Rimljani »sve mlade ljude pobili, a sve starije odveli u roblje« ne treba

52) Sasvim sličan proces ustanovio je I. Rubić na Šolti (I. Rubić: Geografsko istraživanje Šolte, Ljetopis JAZU, knj. 55, Zagreb, 1949, str. 170).

53) G. Novak istraživao je prethistorijske gomile na Hvaru i susjednim otočima (Izveštaj o prethistorijskim istraživanjima otoka Hvara, Ljetopis JAZU, knj. 55, Zagreb, 1949, str. 158). Istraživanja na Pelješcu vršio je C. Fisković (Arheološke bilješke s Pelješca, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, LV, Split, 1953, str. 218). O prethistorijskim gradinama na Braču piše D. Vrsalović (Spomenici otoka Brača, Pretpovijest i stari vijek, Brački zbornik 4, Zagreb, 1960, str. 41). Istraživanja prethistorijskih gomila u okolici Dubrovnika vršio je I. Marović (Arheološka istraživanja u okolici Dubrovnika, Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku, IV—V, 1956, str. 12). Prema informaciji I. Marovića, višeg kustosa Arheološkog muzeja u Splitu, koji je naučno obradio nalaze iz grobova u nekim slučajno raskopanim gomilama na Mljetu i ljubazno me obavijestio o rezultatima prije njihova objavljivanja, na čemu mu najljepše zahvaljujem, spomenuti grobovi, odnosno gomile, datiraju iz vremena starijeg željeznog doba, između 1000. i 800. god. pr. n. e.

54) Appian, III, 16 (G. Novak: Prošlost Dalmacije I, Zagreb, 1944, str. 46).

shvatiti doslovno. Staro stanovništvo je vremenom vjerojatno bilo romanizirano. Za vrijeme rimske uprave otok je bio nastanjen, što dokazuje i Odoakrova darovnica prema kojoj je godišnji prihod otoka krajem V st. procijenjen na 200 solida.⁵⁵ O naseljenosti otoka u vrijeme rimske uprave, kao i neposredno nakon pada rimskog carstva, svjedoče i ostaci velike palače i nekoliko drugih građevina u Polačama.⁵⁶ C. Fisković pretpostavlja da je luka Ploče bila kon-

Sl. 14. Raspored postojećih i ranijih (srednjovjekovnih) naselja
 Fig. 14. Distribution of the existing and former (mediaeval settlements)
 Sl. 15. Raspored lokaliteta s prethistorijskim i rimskim nalazištima
 Fig. 15. Distribution of sites with prehistoric and Roman exvacations

55) B. Gušić, Nacionalni park Mljet, Predavanja održana u JAZU, sv. 17, Zagreb, 1958, str. 9.

56) Među stručnjacima postoje razmimoilaženja u odnosu na starost i funkciju velike građevine u Polačama. F. Bulić (Melita, Buletino di archeologia e storia dalmata, XI, XLI, XLII, Split, 1922, str. 107) smatra da bi mogla potjecati iz II stoljeća. Lj. Karaman (O rimskom zasciku u Polačama na otoku Mljetu, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, LVI—LIX, Split, 1954—1957, str. 102) pretpostavlja da je nastala koncem II ili početkom III stoljeća. K. Prijatelj (Kasnoantikna palača u Polačama na Mijetu, Arhitektura III, br. 25—27, Zagreb, 1949, str. 90—92) datira palaču na kraj III i početak IV st., a E. Dyggve (Palača na otoku Mljetu s novog gledišta, Zbornik za umetnosno zgodovino, V—VI, Ljubljana, 1959, str. 85—86) tvrdi da bi mogla biti iz V pa čak i iz početka VI st. Nedaleko od ove građevine nalaze se i ruševine starokršćanske crkve iz razdoblja V—VI st., koja je u slijedećim stoljećima u dva navrata dograđivana (A. Mohorovičić: Prilog poznavanju razvoja arhitekture na Mljetu, Beretićev zbornik, Dubrovnik, 1960, str. 28—31).

tinuirano nastanjena tokom cijelog prvog milenija naše ere, što bi trebalo značiti da su Slaveni zatekli na otoku romansko stanovništvo.⁵⁷ Isto zaključuje i P. Skok na osnovi brojnih toponima s latinskom osnovom.⁵⁸

Nije moguće sigurno utvrditi kada je slavensko stanovništvo došlo na Mljet, da li u VII, VIII ili tek IX st. Međutim, polovicom X st. Konstantin Porfirogenet izričito navodi u sklopu neretljanske oblasti i otok Mljet.⁵⁹ Najstarija današnja naselja na otoku: Babino Polje, Blato i napušteno Vrhmljeće, iako nemamo podataka o vremenu njihova osnivanja, svojim slavenskim korijenom pokazuju da su osnovana od Neretljana (sl. 4.). Od tog vremena sve do danas stanovništvo otoka obnavlja se iz neposrednog kontinentalnog zaleta.

Zaključak

U sklopu kompleksne problematike naših otoka, Mljet se ističe općim zaostajanjem u društvenom razvoju i teškoćama pri uključivanju u suvremene tokove. Relativno udaljen od kopna, daleko od obalnih gradskih središta i izvan longitudinalnih brodskih linija, bez dobrih unutrašnjih prometnih veza i bez značajnijih obalnih naselja, otok je ostao dvostruko izoliran: odvojen morem od ostalog svijeta, a sam odvojen od mora i okrenut prema vlastitoj unutrašnjosti. Nepostojanje urbanog otočnog središta i nedovoljna orijentacija na more odražavaju se sve do najnovijeg vremena u izrazito agrarnim karakteristikama i »kontinentalnim« uvjetima života, što je veoma nepovoljno utjecalo na njegov društveni razvoj. Posljedica je toga veoma mali broj stanovnika na relativno velikom otoku, pa je po gustoći naseljenosti Mljet na pretposljednem mjestu među našim otocima.

Današnji pejzažni izgled otoka rezultat je karakteristika prirodne osnove i dugotrajnih društvenih utjecaja. Prehistorijske gradine svjedoče o vrlo davnoj naseljenosti. Ime otoka i nalazišta amfora uz njegove obale dokazuju da su otok posjećivali stari grčki moreplovci. U prvom stoljeću prije naše ere, pobjedom nad ilirskim stanovništvom, Rimljani su pretvorili Mljet u carski dominij. Iako funkcija monumentalne palače u Polačama još nije sasvim razjašnjena, izgleda da već od tada počinje izdvajanje zapadnog, najvred-

57) C. Fisković: Spomenici otoka Mljeta, Predavanja održana u JAZU, sv. 17, Zagreb, 1968, str. 41.

58) P. Skok: op. cit. str. 210—211.

59) A. Pavić: Cara Konstantina VII Porfirogeneta De administrando Imperio, Zagreb, 1906, str. 65. F. Šišić: Ljetopis popa Dukljanina; Posebna izdanja SAN, knj. 67, Beograd, 1928, str. 251.

nijeg dijela otoka, što se u raznim oblicima nastavilo kroz slijedeća dva tisućljeća sve do danas, ne bez posljedica za ukupni razvoj otoka.

Krajem V st. Mljet se spominje kao posjed Odoakrov. Izvjesni elementi upućuju na zaključak da je otok i u toku nekoliko slijedećih stoljeća ostao nastanjen, barem u svom zapadnom dijelu. Između VII i IX st. otok su zaposjeli Slaveni, i to njegov centralni i istočni dio, što ukazuje da je morao postojati razlog zbog kojega je najatraktivniji dio otoka ostavljen po strani. Do XII st. otok je dio najprije neretljanske pa zahumske oblasti, a zatim ulazi u sastav nemanjičke države. Darovnicom zahumskog kneza Dese Mljet je polovicom XII st. predan na korišćenje benediktincima iz Apulije, koji su na otočiću u Jezeru podigli samostan, a otočani su postali njihovi kmetovi. U to vrijeme spominju se naselja Babino Polje, Blato i Vrhmljeće, premda je moguće da su već tada postojala i neka druga naselja koja se u povijesnim izvorima spominju tek nešto kasnije (Prožura, Žara, Korita). Sva naselja su smještena u unutrašnjosti otoka, uz polja i dolove gdje su jedine obradive površine, a zaštićenost od pogleda s mora bila je u skladu s nesigurnim prilikama.

U prvoj polovici XIV st. posredstvom Dubrovčana izvršena je svojevrsna agrarna reforma. Otočani su oslobođeni direktnih obaveza prema samostanu, koje je sada u obliku novčanih davanja preuzela novoosnovana otočna zajednica — Mljetska univerzija. Istovremeno je otok dobio svoj Statut. Nakon toga je Mljet postupno uključen u granice Dubrovačke republike, koja je vladala otokom više od četiri stoljeća. Za cijelo to vrijeme uvjeti i način života ostaju neizmijenjeni. Zbog nepovoljnih prirodnih uvjeta, u gotovo potpunoj izoliranosti i usprkos čestim imigracijama sa susjednog kopna, stanovništvo otoka stagnira. Intenzivna izmjena prezimena od stoljeća do stoljeća vjerojatno je posljedica brzog izumiranja starijih stanovnika, što ukazuje na vrlo nepovoljne životne uvjete, u kojima je izolirano stanovništvo bilo povremeno izloženo napadima gusara i desetkovano bolestima. Opasnosti s mora uvjetovale su napuštanje otvoreno smještenog naselja Žare i priobalnog Okuklja. Autarkično gospodarstvo omogućava životarenje, ali ne i prosperitet. Proizvodnja žita, vina i ulja, a osobito uzgoj sitne stoke koja se prehranjuje u slobodnoj ispaši po otoku, osnova su egzistencije tadašnjeg stanovništva. Izvjesno komercijalno značenje ima jedino drvo i ponešto vino.

Uspostavljanjem austrijske uprave u drugom deceniju prošlog stoljeća, a nakon kratkotrajne francuske vlasti, otvoreno je novo razdoblje u razvoju otoka i životu njegovih stanovnika. Uspostavljanjem prvih veza sa svijetom postepeno se ublažava vjekovna izoliranost, što potiče opći društveni razvoj. Razvijanjem poljodjelstva, prije svega vinogradarstva i maslinarstva, a kasnije konjuktrom buhača, jača gospodarska baza stanovništva, što omogućava značajan demografski progres. Nakon tri milenija kontinuirane naseljenosti Mljet je početkom prošlog stoljeća imao manje od tisuću

stanovnika, a samo tokom prošlog stoljeća broj stanovnika se udvostručio. Međutim, otočno gospodarstvo, još uvijek pretežno autarkično, nije moglo izdržati tako intenzivan porast stanovništva, pa je došlo do jake emigracije, osobito u doba krize vinogradarstva.

Postepenom orijentacijom na novčano gospodarstvo i zaradama pojedinaca izvan otoka u pomorstvu i iseljeništvu, počinje značajna transformacija tradicionalne mljetske kuće i načina života. Jača naseljavanje zapadnog dijela otoka, gdje su temelji Goveđara udareni koncem XVIII st., a od početka prošlog stoljeća osnivaju se i prva obalna naselja (Polače, Soline, Babina Kuća). Koncem stoljeća i u razdoblju između dva rata silaze prvi stanovnici u stare luke Babina Polja, Blata i Maranovića (Sobra, Kozarica, Okuklje).

Poljoprivreda je i dalje najvažnija gospodarska baza, ali umjesto stočarstva u prvi plan izbija poljodjelstvo. Konjunktura vina u novije vrijeme utječe na intenzivno širenje vinograda na račun maslinika i oranica. Između dva rata počinje plasman grožđa na dubrovačku tržnicu. Izgradnja uljare i vinarije nakon drugog svjetskog rata značajan su faktor modernizacije mljetske poljoprivrede i istovremeno veliki doprinos olakšanju poljodjelskih radova, a time i poboljšanju načina života otočnog stanovništva.

Značajnije angažiranje u ribarstvu počelo je u ovom stoljeću, intenzivnije tek nakon oslobođenja. Za većinu ribarstvo ostaje i dalje dopunsko zanimanje za vlastite potrebe, a samo se povremeni viškovi plasiraju na tržište. Pomorstvo na Mljetu nije nikad imalo značajniju funkciju, pa i danas angažira samo pojedince.

Začeci turizma na otoku javljaju se između dva rata, isključivo na području Jezera. Uoči drugog svjetskog rata uložena su prva društvena sredstva za izgradnju ceste od Polača do Jezera i djelomično oko Jezera. Prekretnica je nastupila u najnovije vrijeme adaptacijom starog samostana u hotel. U toku posljednjih godina sva se obalna naselja sve više orijentiraju na turističko-ugostiteljsku djelatnost, ali kontinentalni smještaj svih većih otočnih naselja velika je zapreka bržem razvoju u tom smjeru. Od osobitog značenja je izgradnja kolne ceste uzduž otoka i elektrifikacija svih naselja. Iako voda i dalje ostaje akutan problem, stvoreni su prvi uvjeti za brži društveni razvoj otoka.

Postupno spuštanje stanovništva k moru, što je započelo u prošlom stoljeću, dobija u novije vrijeme nešto veći intenzitet, pa je broj obalnih naselja porastao, ali u njima živi tek oko 12% ukupnog stanovništva. Nepostojanje značajnijih obalnih naselja i suviše uska demografska baza za njihov razvoj najveća su zapreka u dogledno vrijeme za brže uključivanje otoka u turističku privredu, bez čega nije moguće osigurati prosperitet. Uključivanje otoka u turizam poticalo bi razvoj i drugih privrednih grana, posebno poljodjelstva i ribarstva, a sve zajedno pozitivno bi utjecalo na zaustavljanje demografskog regresa koji je već dostigao zabrinjavajuće razmjere.

SUMMARY

THE ISLAND OF MLJET: ITS REGIONAL ISOLATION AND SOCIAL AND GEOGRAPHICAL PROBLEMS

N. Stražičić

Within the framework of the social and geographical problems of our islands, the island of Mljet is characteristic for its lag in the development and for the difficulties of including itself into the modern trends. Relatively at a large distance from the coast and far from the coastal urban centres and isolated from the main shipping lines, without good internal connections and without important coastal towns, this island stayed for a long period isolated from the sea and turned itself towards its own in and regions, where there are today still only two more important settlements amidst rocky valleys. The non-existing urban centre of the island and the insufficient interest for the sea resulted in typical agrarian characteristics and «continental» living conditions. All this had an unfavourable influence on the social development and as result a very small number of inhabitants (1.583 persons in 1961) on a relatively large surface of the island (100 sqkm).

Though one could talk about a continuous settlement of the island even from prehistoric periods, the turning — point in the social development entered from the first half of the last century, just when with the break of the lasting isolation and with the improvements of living conditions, started a more intensive growth of the population. Such has the number of population during the last hundred years doubled, however, the economy of the island is still overwhelmingly autarchic and could not absorb such an intensive growth of the population; therefore a powerful emigration has started.

During the last century the population moved gradually to the coast; a phenomenon which got lately again more intensity, and therefore the number of coastal settlements has increased, however, not more than 12% of the total population lives on the coast. This lack of important coastal towns and the narrow demographic basis for a development is the main obstacle in the near future for a faster integration into the tourist industry.

Only the tourist industry could stimulate other economic branches and this could have a positive effect on the demographic recession, which has already reached proportions of anxiety.